



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ



ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ «ΗΘΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

Θέμα Εργασίας: «Η κριτική της ποίησης στην *Πολιτεία* και στον *Ιωνα*
του Πλάτωνα και η απάντηση της *Ποιητικής* του Αριστοτέλη»



Ο Πλάτωνας (αριστερά) και ο Αριστοτέλης (δεξιά), λεπτομέρεια της Σχολής των Αθηνών του Ραφαήλ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της

ΝΕΛΛΗΣ ΛΕΟΝΤΣΙΝΗ

Διπλωματούχου Τμήματος Ιστορίας – Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών
Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου 2008

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: κα ΓΕΩΡΓΙΑ ΞΑΝΘΑΚΗ- ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ

Πρόεδρος του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Συνεπιβλέποντες Καθηγητές: κος ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΑΝΤΑΖΑΚΟΣ

Επίκουρος Καθηγητής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

κος ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΣ

Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Καλαμάτα, 16 / 4 / 2013

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Α' ΜΕΡΟΣ

I. Εισαγωγή.....	σ. 3-6
II. Η κριτική της ποίησης μέσα από τα έργα του Πλάτωνα:.....	σ. 7-43
A) <i>Ιων</i>	σ. 7-20
α. Υπόθεση.....	σ. 7-8
β. Ανάλυση.....	σ. 9-20
B) <i>Πολιτεία</i> (II, III, X Βιβλία).....	σ. 21-43
α. Υπόθεση.....	σ. 21-22
β. Ανάλυση δευτέρου βιβλίου.....	σ. 23-29
γ. Ανάλυση τρίτου βιβλίου.....	σ. 30-35
δ. Ανάλυση δέκατου βιβλίου.....	σ. 36-43

Β' ΜΕΡΟΣ

I. Η Υπόθεση της <i>Ποιητικής</i> του Αριστοτέλη.....	σ. 44-45
II. Η απάντηση της <i>Ποιητικής</i> του Αριστοτέλη.....	σ. 46-50
Συμπεράσματα.....	σ. 51-54
Βιβλιογραφία.....	σ. 55-56

Α' ΜΕΡΟΣ

I. Εισαγωγή

Η αρχαία ελληνική ποίηση υπήρξε μια ύψιστη μορφή δημιουργίας που άγγιξε σε μέγιστο βαθμό την τελειότητα. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά αυτής ήταν η διαρκής πρωτοτυπία των δημιουργών της αλλά και η αποτύπωση σ' αυτή των υψηλών ιδανικών και των ευγενών συναισθημάτων των αρχαίων Ελλήνων. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η ποίηση λειτουργούσε και εξακολουθεί να υφίσταται ως η κορωνίδα της παιδείας τόσο των αρχαίων όσο και των σύγχρονων Ελλήνων, αντανακλώντας συνάμα το κλασικό ελληνικό πνεύμα σε παγκόσμιο επίπεδο.

Οι ποιητές της αρχαιότητας συγκαταλέγονταν ανάμεσα στους σοφούς. Η ποίηση τους ήταν απόρροια για πολλούς της δεξιοτεχνίας τους, η οποία επέφερε συνειδητά ένα αισθητικά ωραίο αποτέλεσμα, μεταχειριζόμενοι ένα συνονθύλευμα λέξεων και μουσικών ήχων, ενώ κατ' άλλους, όπως ο Πίνδαρος επρόκειτο για ένα έμφυτο χάρισμα που αναδύοταν με περαιτέρω εκμάθηση.

Ο Σωκράτης στην προσπάθειά του να ανακαλύψει κάποιον σοφότερο αυτού αναφέρεται πρωτίτως στους ποιητές και μετέπειτα στους δημόσιους άνδρες,:

«ταυτόν μοι ἔδοξαν ἔχειν ἀμάρτημα ὅπερ καὶ οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ ἀγαθοὶ δημιουργοί—διὰ τὸ τὴν τέχνην καλῶς ἐξεργάζεσθαι ἕκαστος ἡξίου καὶ τᾶλλα τὰ μέγιστα σοφώτατος εἶναι—καὶ αὐτῶν αὕτη ἡ πλημμέλεια ἐκείνην τὴν σοφίαν»¹

(Απολογία, 22c)

υποστηρίζοντας όμως συνάμα ότι η τέχνη τους δεν ήτο αποτέλεσμα σοφίας αλλά έμφυτου χαρίσματος:

¹ βλ. Burnet (1903), τόμος I, 22c.

«ὅτι οὐ σοφία ποιοῖεν ἂ ποιοῖεν, ἀλλὰ φύσει»²

(Απολογία, 22b)

Αναμφισβήτητα όμως η κοινά παραδεκτή άποψη ήταν ότι ο ποιητής επιτελεί ένα συγκεκριμένο σκοπό, το να διδάσκει μέσα από την ποίησή του. Ο ίδιος ο Πλάτων στο *Συμπόσιο* ανάγει την ποίηση σε μια ύψιστη μορφή πνευματικής δημιουργίας, παρομοιάζοντάς την ως μια γέννα που φέρνει στο φως κάτι νέο. Η ποιητική σύνθεση καθίσταται ουσιαστικά ως η αιτία μετάβασης από την ανυπαρξία στην ύπαρξη:

«οἷσθ' ὅτι ποίησίς ἐστί τι πολύ: ἢ γάρ τοι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ ὄν ἰόντι ὄτρωσθ' αἰτία πᾶσά ἐστι ποίησις, ὥστε καὶ αἰ ὑπὸ πάσαις ταῖς τέχναις ἐργασίαι ποιήσεις εἰσὶ καὶ οἱ τούτων δημιουργοὶ πάντες ποιηταί.»³

(Συμπόσιον, 205b)

Απώτερος σκοπός του ποιητή είναι η γέννα μέσα από τη θέαση της ομορφιάς (τόκος ἐν τῷ καλῷ). Οι ποιητές, οι τεχνίτες, οι πνευματικοί δημιουργοί και οι νομοθέτες είναι γεννήτορες έργων φρόνησης και αρετής,:

«φρόνησίν τε καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν—ᾧν δὴ εἰσι καὶ οἱ ποιηταὶ πάντες γεννήτορες καὶ τῶν δημιουργῶν»⁴

(Συμπόσιον, 209a)

εμπνεόμενοι από την ενατένιση της ομορφιάς, όπως αυτή απλώνεται μπροστά τους σαν ένα απέραντο πέλαγος :

² βλ. Burnet (1903), τόμος I, 22b.

³ ό.π. τόμος II, 205b.

⁴ ό.π., 209a.

«ἐπὶ τὸ πολὺ πέλαγος τετραμμένος τοῦ καλοῦ καὶ θεωρῶν πολλοὺς καὶ καλοὺς λόγους καὶ μεγαλοπρεπεῖς τίκτη καὶ διανοήματα ἐν φιλοσοφίᾳ ἀφθόνω»⁵

(Συμπόσιον, 210d)

Εν συνεχείᾳ, στον *Φαίδρο* ο Πλάτων αιτιολογεί την ομορφιά αυτή της ποιητικῆς σύνθεσης, ως απόρροια της θεϊκῆς μανίας, :

«νῦν δὲ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν γίγνεται διὰ μανίας, θεία μέντοι δόσει διδομένης»⁶

(*Φαίδρος*, 244a)

που αφυπνίζει την ψυχή και τη μεθά με τραγούδια και με άλλα ποιητικά είδη:

« ἐγείρουσα καὶ ἐκβακχεύουσα κατὰ τε ᾠδὰς καὶ κατὰ τὴν ἄλλην ποίησιν»⁷

(*Φαίδρος*, 245a)

Όποιος δεν ακολουθεῖ τη μαγεία των Μουσῶν στην ποιητικῆ σύνθεση παραμένει κατὰ τον Πλάτωνα ἕνας ασήμαντος δημιουργός. «Ἡ Μούσα δημιουργεῖ ἔνθεους και ἀπό τους ἔνθεους σχηματίζονται πλήθος ἄλλων που εκστασιάζονται»⁸. Ἡ ποίηση εκλαμβάνεται ως θεῖο χάρισμα που προέρχεται ἀπό την ἀμεση ἐπικοινωνία του ποιητῆ με τη θεῖα πηγή ἐμπνευσης που γίνεται φανερὴ ὄχι με τη διάνοια ἀλλὰ με τη μέθη, τον

⁵ βλ. Burnet (1903), τόμος II, 210d.

⁶ ὁ.π., 244a.

⁷ ὁ.π., 245a.

⁸ βλ. Μιχαηλίδης (1998), σ.183.

ενθουσιασμό που καρπώνεται σε λόγο, ρυθμό και μέλος. Η αλήθεια της ποίησης δεν αποδίδει πλέον την αλήθεια της φρόνησης.

Ο Πλάτων καταδεικνύει λοιπόν μια αμφιταλαντευόμενη εικόνα της ποίησης που από τη μία πλευρά μας μαγνητίζει και αφυπνίζει το άλογο στοιχείο μας (το θυμοειδές), όπως θα δούμε και από την άλλη παρουσιάζεται ως απαύγασμα της θείας μανίας που δημιουργεί τα έργα της εμπνευσμένα από την ίδια ομορφιά, «μια μίμηση όχι ειδώλων αλλά της ιδέας»⁹.

Μέσα από αυτή την αντινομία, ο Πλάτων ανυψώνει την ποίηση από ένα φυσικό χάρισμα σε μια θεία μανία και μίμηση της ίδιας ιδέας που με τη μέθοδο της διαλεκτικής του μετατρέπει τον ποιητικό λόγο σε θεωρία του όντος, στην προσπάθειά του να αποφύγει την έκπτωση της ποίησης.

⁹ βλ. Μιχαηλίδης (1998), σ.185.

II. Η κριτική της ποίησης μέσα από τα έργα του Πλάτωνα:

A) *Ιων*

α. Υπόθεση

Στο έργο *Ιων*¹⁰ του Πλάτωνα, ο Σωκράτης συνδιαλέγεται με τον περίφημο Εφέσιο ραψωδό Ίωνα, το όνομα του οποίου εδόθη ως τίτλος στον διάλογο.

Κορμός του έργου είναι η εξέταση του βαθμού κατάρτισης των ποιητών και των ραψωδών και κατά πόσο είναι επαρκείς γνώστες των θεμάτων πάνω στα οποία στηρίζουν τα ποιήματά τους ή απλώς κατέχουν την τέχνη της ποιητικής αναπαράστασης.

Αφορμή για την έναρξη του διαλόγου είναι η έπαρση του Ίωνα που περηφανεύεται ότι είναι άριστος γνώστης του Ομήρου. Ο Σωκράτης καταφέρνει με τη μέθοδο της διαλεκτικής¹¹ που εφαρμόζει, να τον κάνει να αναθεωρήσει την άποψή του και να καταδείξει την άγνοια τόσο των ραψωδών όσο και των ποιητών, αναγνωρίζοντας όμως συνάμα την επιρροή που ασκούν στα πλήθη.

Η απόκλιση του Σωκράτη από τον Ίωνα έγκειται στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται την ραψωδική και την τέχνη. Η ουσία του διαλόγου βρίσκεται στη φράση *λέγειν περί τινος*. Από πού δηλαδή κάποιος ξεκινά να μιλά περί τινος και πως το λέγειν εξαρτάται από το *περί τινος*, ερωτήματα τα οποία αμφότεροι προσπαθούν να απαντήσουν στη διάρκεια του διαλόγου τους.

Ο Πλάτων κατορθώνει μέσα από τα λόγια του Σωκράτη να νοηματοδοτήσει την άποψή του ότι η έλλειψη τεχνικής γνώσεως τόσο των ραψωδών όσο και των ποιητών επεξηγείται από το γεγονός ότι η ποίηση είναι απόρροια θεϊκής εμπνεύσεως και όχι συνονθύλευμα κάποιων ειδικών κανόνων.

«Στο πρόσωπο του ραψωδού Ίωνα ο Πλάτων βρίσκει τον πιο αδύναμο κρίκο σε αυτό το παραδοσιακό πλέγμα προτύπων, αξιών και παραδεδεγμένων γνώσεων. Μέσω της εξέτασής του θέτει σε αμφισβήτηση τις γενικότερες αξιώσεις της ποίησης να παράσχει

¹⁰ βλ. Αγκαβανάκης (1994), σσ. 7-10, Taylor (2003), σσ. 63-66.

¹¹ πρβλ. Γεωργούλης (2004), σσ. 201-211.

ιδεολογική και τεχνική καθοδήγηση, να λειτουργήσει δηλαδή ως φορέας ουσιαστικής παιδείας.»¹²

Η ποιητική δημιουργία είναι δηλαδή κατά τον Πλάτωνα απαύγασμα εξωγενούς εμπνεύσεως προς τον ποιητή, ο οποίος δεν είναι κάτοχος της ποιητικής τέχνης αλλά λειτουργεί ως εκτελεστικό όργανο αυτής.

¹² Σκουτερόπουλος (2002), σ.16. Η μετάφραση ακολουθεί τον Ν.Μ.Σκουτερόπουλο.

β. Ανάλυση

Ο Σωκράτης ξεκινά το διάλογο με τον Ίωνα, εκφράζοντας του τον υποτιθέμενο θαυμασμό του για την τέχνη του ραψωδού, η οποία μεταφέρει όχι απλά τα λόγια των ποιητών αλλά ουσιαστικότερα ερμηνεύει τα εις βάθος νοήματα τους. Ιδιαίτερη είναι η μνεία του Σωκράτη προς τον Όμηρο τον οποίο χαρακτηρίζει ως τον πιο θεϊκό αναφορικά με τους ποιητές:

«καὶ μὴν πολλάκις γε ἐζήλωσα ὑμᾶς τοὺς ῥαψωδοὺς, ὦ Ίων, τῆς τέχνης: τὸ γὰρ ἄμα μὲν τὸ σῶμα κεκοσμηθῆσθαι ἀεὶ πρέπον ὑμῶν εἶναι τῇ τέχνῃ καὶ ὡς καλλίστοις φαίνεσθαι, ἄμα δὲ ἀναγκαῖον εἶναι ἔν τε ἄλλοις ποιηταῖς διατρίβειν πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς καὶ δὴ καὶ μάλιστα ἐν Ὀμήρῳ, τῷ ἀρίστῳ καὶ θειοτάτῳ τῶν ποιητῶν, καὶ τὴν τούτου διάνοιαν ἐκμανθάνειν, μὴ μόνον τὰ ἔπη, ζηλωτόν ἐστιν.»

“Στὸ λόγο μου Ίωνα, πολλές φορές σᾶς ζήλεψα ἐσᾶς τοὺς ραψωδοὺς γιὰ τὴν τέχνη σας. Ἀπὸ τὴ μιὰ ἢ ἐμφάνισή σας, στολισμένοι πάντα ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ τέχνη, κι ὅσο γίνεται πιὸ ὄμορφοι, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ υποχρέωση νὰ καταπιάνεστε μὲ πολλοὺς καὶ καλοὺς ποιητές, πρῶτα-πρῶτα μὲ τὸν Ὅμηρο, τὸν μεγαλύτερο καὶ τὸν πιὸ θεϊκὸ ἀπ’ ὅλους τοὺς ποιητές, καὶ νὰ μαθαίνετε στὴν ἐντέλεια τὰ νοήματά του, ὄχι μόνο τὰ λόγια του - ἔ αὐτὰ ὅλα εἶναι στ’ ἀλήθεια ἀξιοζήλευτα”.

(Ίων, 530b5-c1)

Εν συνεχείᾳ, ὁ Σωκράτης υποστηρίζει ὅτι ὁ «ἀγαθὸς ῥαψωδός» οφείλει νὰ εἶναι δεινὸς ἐρμηνευτὴς τοῦ πνεύματος τοῦ ποιητῆ, προκειμένου νὰ προβεῖ ἐν ἄρτια παρουσίᾳ τοῦ ποιητικοῦ τοῦ ἔργου :

«οὐ γὰρ ἂν γένοιτό ποτε ἀγαθὸς ῥαψωδός, εἰ μὴ συνείη τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ. τὸν γὰρ ῥαψωδὸν ἐρμηνεῖα δεῖ τοῦ ποιητοῦ τῆς διανοίας γίγνεσθαι τοῖς ἀκούουσι: τοῦτο δὲ καλῶς ποιεῖν μὴ γινώσκοντα ὅτι λέγει ὁ ποιητὴς ἀδύνατον. ταῦτα οὖν πάντα ἄξια ζηλοῦσθαι.»

“γιατὶ δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ εἶναι κανεὶς καλὸς ῥαψωδός, ἂν δὲν κατανοοῦσε πέρα γιὰ πέρα ὅσα λέει ὁ ποιητὴς. Ὁ ῥαψωδός, βλέπεις, ὀφείλει νὰ εἶναι, γιὰ ὅσους τὸν ἀκούνε, ὁ ἐρμηνευτὴς τοῦ πνεύματος τοῦ ποιητῆ· κι αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ κατορθώσῃ κάποιος ποὺ δὲν γνωρίζει τί λέει ὁ ποιητὴς. Αὐτὰ λοιπὸν ὅλα εἶναι ἀξιοζήλευτα”.

(*Ἰων*, 530c1-c6)

Ὁ Ἰων, μετὰ τὴν σειρά του, ἀκούγοντας τὰ «εγκωμιαστικά» λόγια τοῦ Σωκράτη γιὰ τὴν τέχνη τοῦ ῥαψωδοῦ περηφανεύεται ὅτι εἶναι ἐν θέσει νὰ μιλά καλύτερα ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὸν Ὅμηρο («τῶ ἀρίστῳ καὶ θειοτάτῳ τῶν ποιητῶν», ὡς προείδαμε νὰ τον χαρακτηρίζει ὁ Σωκράτης ἀνωτέρω):

«καὶ οἶμαι κάλλιστα ἀνθρώπων λέγειν περὶ Ὀμήρου»

“Ἀλλὰ νομίζω ὅτι τελικὰ μπορῶ νὰ μιλῶ καλύτερα ἀπ’ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὸν Ὅμηρο”.

(*Ἰων*, 530c8-c9)

Η υπερβολή στα λεγόμενα του Ίωνα είναι έκδηλη μιας και δεν περιορίζεται μόνο στην αναφορά υπεροχής της τέχνης του έναντι των υπολοίπων ραψωδών όσον αφορά την παρουσίαση του Ομήρου αλλά προβάλλεται ανώτερος συγκριτικά προς όλους τους ανθρώπους. Γεγονός που πυροδοτεί τον Σωκράτη να τον προκαλέσει να επιδείξει την «αξιοζήλευτη» τέχνη του:

«δῆλον γὰρ ὅτι οὐ φθονήσεις μοι ἐπιδειῖξαι.»

“Ὅτι δὲν θὰ ἀρνηθεῖς νὰ μοῦ δεῖξεις τὴν τέχνη σου.”

(Ἰων, 530d5-6)

Ο Ίων ανταποκρίνεται στην πρόκληση του Σωκράτη και δείχνει πρόθυμος να τον καταπλήξει με την τέχνη του:

«καὶ μὴν ἄξιόν γε ἀκοῦσαι, ὦ Σώκρατες, ὡς εὖ κεκόσμηκα τὸν Ὅμηρον: ὥστε οἶμαι ὑπὸ Ὀμηριδῶν ἄξιός ἐστιν χρυσῶ στεφάνῳ στεφανωθῆναι.»

“Ἀληθινά, Σωκράτη, ἀξίζει νὰ ἀκούσεις πόσο ὁμορφα παρουσιάζω τὸν Ὅμηρο· τόσο πὺ νομίζω ὅτι ἀξίζω νὰ μὲ στεφανώσουν οἱ Ὀμηρίδες μὲ χρυσὸ στεφάνι”.

(Ἰων, 530d7-9)

Ο Σωκράτης όμως ανταπαντά στην υπεροψία του με το ερώτημα εάν είναι εξίσου καλός και στην απόδοση άλλων ποιητών, όπως του Ομήρου, εξακολουθώντας το παιχνίδι των ερωτοαποκρίσεων :

«καὶ μὴν ἐγὼ ἔτι ποιήσομαι σχολὴν ἀκροάσασθαί σου, νῦν δέ μοι τοσόνδε ἀπόκριναι: πότερον περὶ Ὀμήρου μόνον δεινὸς εἶ ἢ καὶ περὶ Ἡσιόδου καὶ Ἀρχιλόχου;»

“Χωρίς ἄλλο θὰ μοῦ δοθεῖ κάποια στιγμή ἢ εὐκαιρία νὰ σὲ ἀκούσω· πρὸς τὸ παρὸν ὅμως ἀπάντησέ μου μονάχα σὲ τούτο: στὸν Ὅμηρο μόνο εἶσαι τόσο καλὸς ἢ καὶ στὸν Ἡσίοδο καὶ στὸν Ἀρχίλοχο;”

(*Ἰων*, 531a7-9)

Ἔτσι, με τὴ διαλεκτικὴ του δεινότητα εκμαιεύει εὐκολα ἀπὸ τὸν Ἰωνα τὴν παραδοχὴ του ὅτι δὲν ἔχει καταπιαστῆ με ἄλλα ἔργα, ἐκτὸς ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου γιατί δὲν το θεώρησε σκόπιμο:

«οὐδαμῶς, ἀλλὰ περὶ Ὀμήρου μόνον: ἰκανὸν γάρ μοι δοκεῖ εἶναι»

“Καθόλου μόνο στὸν Ὅμηρο. Καὶ νομίζω πῶς αὐτὸ εἶναι ἀρκετό.”

(*Ἰων*, 531a4-5)

Ὁ Σωκράτης, ἀφοῦ ἀκούει τὰ λόγια αὐτά τοῦ Ἰωνα συνεχίζει λέγοντάς του πῶς ἐφόσον αισθάνεται τεχνικὰ ἀρτίος στὴν παρουσίαση τοῦ Ὀμήρου, εἶναι κάλλιστα σὲ θέση νὰ κάνει τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τοὺς υπόλοιπους ποιητές, μίας καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰων υποστηρίζει ὅτι ὅλοι οἱ ποιητές καταπιάνονται με τὴν ἴδια θεματογραφία:

«οὐκοῦν, ὦ βέλτιστε, ὁμοίως τὸν Ἰωνα λέγοντες περὶ Ὀμήρου τε δεινὸν εἶναι καὶ περὶ τῶν ἄλλων ποιητῶν οὐχ ἀμαρτησόμεθα, ἐπειδὴ γε αὐτὸς ὁμολογῆ τὸν αὐτὸν ἔσεσθαι κριτὴν ἰκανὸν πάντων ὅσοι ἂν περὶ τῶν αὐτῶν λέγωσι, τοὺς δὲ ποιητὰς σχεδὸν ἅπαντας τὰ αὐτὰ ποιεῖν.»

“Ἄρα λοιπόν, φίλε μου, ἂν πούμε ὅτι ὁ Ἰων εἶναι τὸ ἴδιο καλὸς καὶ στὸν Ὅμηρο καὶ στοὺς ἄλλους ποιητές, δὲν θὰ πέσουμε ἔξω, ἀφοῦ κι ἐσὺ ὁ ἴδιος

παραδέχεσαι ότι ένας και ο αυτός άνθρωπος θα είναι ικανός να κρίνει όλους όσους μιλούν για τα ίδια πράγματα- και οι ποιητές όλοι τους σχεδόν, καταπιάνονται με τα ίδια πράγματα.”

(Ιων, 532a8-b7)

Με αυτό τον τρόπο τίγεται το ζήτημα της επάρκειας των γνώσεων του ραψωδού αλλά και της κατοχής της ποιητικής τέχνης που κλυδωνίζει την απόδοση του ποιητικού έργου από τον ραψωδό. Ο Σωκράτης λοιπόν καταλήγει ότι ο ραψωδός δεν βασίζει την τέχνη του σε συγκεκριμένους τεχνικούς κανόνες γιατί ειδάλλως θα ήταν δεινός παρουσιαστής των έργων και των υπολοίπων ποιητών:

« ἀλλὰ παντὶ δῆλον ὅτι τέχνη καὶ ἐπιστήμη περὶ Ὀμήρου λέγειν ἀδύνατος εἶ: εἰ γὰρ τέχνη οἷός τε ἦσθα, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ποιητῶν ἀπάντων λέγειν οἷός τ' ἂν ἦσθα: ποιητικὴ γὰρ πού ἐστιν τὸ ὄλον. ἢ οὐ;»

“εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι δὲν εἶσαι σὲ θέση νὰ μιλᾶς γιὰ τὸν Ὅμηρο ἔχοντας ὡς βάση ἐιδικὲς τεχνικὲς γνώσεις. Διότι, ἂν μπορούσες νὰ μιλήσεις βάσει τέτοιων γνώσεων, τότε θὰ μπορούσες νὰ μιλᾶς καὶ γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους ποιητές: γιὰ τὸ εὐρύτερο ὄλο εἶναι, ὑποθέτω, ἡ ποιητικὴ τέχνη. Ἡ μήπως ὄχι;”.

(Ιων, 532c5-9)

Ο Ιων αναγκάζεται να παραδεχτεί την αδυναμία του να μιλά καλύτερα μόνο για τον Όμηρο και όχι για τους υπόλοιπους ποιητές δηλώνοντας άγνοια περί αυτού:

«οὐκ ἔχω σοι περὶ τούτου ἀντιλέγειν, ὦ Σώκρατες: ἀλλ' ἐκεῖνο ἐμαντῶ σύννοϊδα, ὅτι περὶ Ὀμήρου κάλλιστ' ἀνθρώπων λέγω καὶ εὐπορῶ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες μέ φασιν εὖ λέγειν, περὶ δὲ τῶν ἄλλων οὐ. καίτοι ὄρα τοῦτο τί ἔστιν.»

“Δὲν μπορῶ νὰ σὲ ἀντικρούσω σ’ αὐτό, Σωκράτη· ἐκεῖνο ὅμως ποὺ διαπιστώνω στὸν ἑαυτό μου εἶναι ὅτι γιὰ τὸν Ὅμηρο μιλῶ ὠραιότερα ἀπὸ τὸν καθένα καὶ ὅτι βρίσκω πολλὰ νὰ πῶ κι ὅτι ὅλοι οἱ ἄλλοι παραδέχονται πῶς τὰ λέω καλά, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄλλους ποιητὲς δὲν μοῦ συμβαίνει τὸ ἴδιο. Γιὰ σκέψου λοιπὸν τί τέλος πάντων συμβαίνει μὲ αὐτό.”

(Ἰων, 533c4-8)

Ἡ παραδοχὴ τοῦ Ἰωνα αὐτὴ επιβεβαιώνει τὸν συλλογισμό τοῦ Σωκράτη ὅτι ἡ ποιητικὴ τέχνη δὲν βασίζεται σε εἰδικές τεχνικές γνώσεις καὶ ἐρχεται συνάμα νὰ ἐξηγήσει ἀπὸ ποῦ πραγματικά πηγάζει ἡ δύναμη τῆς ποιητικῆς σύνθεσης καὶ ἐρμηνείας:

«ἔστι γὰρ τοῦτο τέχνη μὲν οὐκ ὄν παρὰ σοὶ περὶ Ὀμήρου εὖ λέγειν, ὃ νυν δὴ ἔλεγον, θεία δὲ δύναμις ἣ σε κινεῖ, ὥσπερ ἐν τῇ λίθῳ ἦν Εὐριπίδης μὲν Μαγνητὶν ὠνόμασεν, οἱ δὲ πολλοὶ Ἡρακλείαν. καὶ γὰρ αὕτη ἡ λίθος οὐ μόνον αὐτοὺς τοὺς δακτυλίους ἄγει τοὺς σιδηροῦς, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ἐντίθησι τοῖς δακτυλίοις ὥστ’ αὐτὴ δύνασθαι ταῦτόν τοῦτο ποιεῖν ὅπερ ἡ λίθος, ἄλλους ἄγειν δακτυλίους, ὥστ’ ἐνίοτε ὄρμαθὸς μακρὸς πάνυ σιδηρίων καὶ δακτυλίων ἐξ ἀλλήλων ἤρτηται: πᾶσι δὲ τούτοις ἐξ ἐκείνης τῆς λίθου ἡ δύναμις ἀνήρτηται. οὕτω δὲ καὶ ἡ Μοῦσα ἐνθέου μὲν ποιεῖ αὐτῆ, διὰ δὲ τῶν ἐνθέων τούτων ἄλλων ἐνθουσιαζόντων ὄρμαθὸς ἐξαρτᾶται. πάντες γὰρ οἱ τε τῶν ἐπῶν ποιηταὶ οἱ ἀγαθοὶ οὐκ ἐκ τέχνης ἀλλ’ ἐνθεοὶ ὄντες καὶ κατεχόμενοι πάντα ταῦτα τὰ καλά λέγουσι ποιήματα, καὶ οἱ μελοποιοὶ οἱ ἀγαθοὶ».

“Αὐτὸ ποὺ σὲ κάνει νὰ λὲς ὠραία πράγματα γιὰ τὸν Ὅμηρο δὲν εἶναι κάποια εἰδικὴ τεχνικὴ γνώση ἀλλὰ, ὅπως ἔλεγα τώρα δά, θεϊκὴ δύναμη ποὺ σὲ δονεῖ, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὴν πέτρα ποὺ ὁ Εὐριπίδης τὴν ὠνόμασε «μαγνήτη» καὶ ὁ πολὺς κόσμος τὴν λέει «πέτρα τοῦ Ἡρακλῆ». Γιατὶ αὐτὴ ἡ πέτρα δὲν τραβάει μόνον τὰ δαχτυλίδια τὰ σιδερένια, ἀλλὰ ἐπιπλέον

τούς μεταβιβάζει τὴ δύναμή της ὥστε νὰ μποροῦν κι αὐτὰ νὰ κάνουν ὅ,τι ἡ πέτρα, νὰ παρασύρουν δηλαδή μαζί τους ἄλλα δαχτυλίδια, μὲ ἀποτέλεσμα μερικές φορές νὰ σχηματίζεται ὀλόκληρη ἄρμαθιά ἀπὸ σιδεράκια καὶ δαχτυλίδια ποὺ κρέμονται τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο· κι ὅλα αὐτὰ παίρνουν τὴ δύναμή τους ἀπὸ ἐκείνη τὴν πέτρα. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ Μούσα χαρίζει σὲ ὀρισμένους δύναμη θεϊκή· καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἔνθεους ἀνθρώπους κρέμεται ἔπειτα μιὰ ἄρμαθιά ἀπὸ ἄλλους, ποὺ διατελοῦν σὲ κατάσταση ἐνθουσιασμοῦ. Γιατὶ ὅλοι οἱ ἐπικοὶ ποιητές, οἱ μεγάλοι, συνθέτουν αὐτὰ τὰ ὠραία ποιήματα ὄχι χάρις σὲ κανόνες τεχνικοὺς ἀλλὰ διατελώντας σὲ κατάσταση θείας ἔμπνευσης καὶ διακατεχόμενοι ἀπὸ αὐτήν, καὶ τὸ ἴδιο ὅλοι οἱ μεγάλοι λυρικοὶ ποιητές.”

(*Ιων*, 533d1-e9)

Ἡ ποίηση εἶναι εὕρημα των Μουσῶν (*εὕρημά τι Μοισῶν*). Οἱ ποιητές εκστασιάζονται ἀπ’ αὐτές καὶ παρασύρονται ἀπὸ τὴν ομορφιά της ποίησης, ξεπερνώντας τὰ ὅρια της λογικῆς. Μίας καὶ με τὴν λογικὴ θα ἀδυνατούσαν νὰ συνθέσουν οτιδήποτε τοὺς παρακινούσαν οἱ Μούσες:

«λέγουσι γὰρ δήπουθεν πρὸς ἡμᾶς οἱ ποιηταὶ ὅτι ἀπὸ κρηνῶν μελιρρύτων ἐκ Μουσῶν κήπων τινῶν καὶ ναπῶν δρεπόμενοι τὰ μέλη ἡμῖν φέρουσιν ὥσπερ αἱ μέλιτται, καὶ αὐτοὶ οὕτω πετόμενοι: καὶ ἀληθῆ λέγουσι. κοῦφον γὰρ χρῆμα ποιητῆς ἐστὶν καὶ πτηνὸν καὶ ἱερόν, καὶ οὐ πρότερον οἷός τε ποιεῖν πρὶν ἂν ἔνθεός τε γένηται καὶ ἔκφρων καὶ ὁ νοῦς μηκέτι ἐν αὐτῷ ἐνῆ: ἕως δ’ ἂν τουτὶ ἔχη τὸ κτῆμα, ἀδύνατος πᾶς ποιεῖν ἀνθρωπός ἐστιν καὶ χρησμοδεῖν. ἄτε οὖν οὐ τέχνη ποιοῦντες καὶ πολλὰ λέγοντες καὶ καλὰ περὶ τῶν πραγμάτων, ὥσπερ σὺ περὶ Ὀμήρου, ἀλλὰ θεία μοίρα, τοῦτο μόνον οἷός τε ἕκαστος ποιεῖν καλῶς ἐφ’ ὃ ἡ Μοῦσα αὐτὸν ὥρμησεν, ὃ μὲν διθυράμβους, ὃ δὲ ἐγκώμια, ὃ δὲ ὑπορχήματα, ὃ δ’ ἔπη, ὃ δ’ ἰάμβους: τὰ δ’ ἄλλα φαῦλος αὐτῶν

ἕκαστός ἐστιν. οὐ γὰρ τέχνη ταῦτα λέγουσιν ἀλλὰ θεία δυνάμει, ἐπεὶ, εἰ περὶ ἐνός τέχνη καλῶς ἠπίσταντο λέγειν, κὰν περὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων: διὰ ταῦτα δὲ ὁ θεὸς ἐξαιρούμενος τούτων τὸν νοῦν τούτοις χρήται ὑπηρέταις καὶ τοῖς χρησμοδοῖς καὶ τοῖς μάντεσι τοῖς θείοις, ἵνα ἡμεῖς οἱ ἀκούοντες εἰδῶμεν ὅτι οὐχ οὗτοί εἰσιν οἱ ταῦτα λέγοντες οὕτω πολλοῦ ἄξια, οἷς νοῦς μὴ πάρεστιν, ἀλλ' ὁ θεὸς αὐτός ἐστιν ὁ λέγων, διὰ τούτων δὲ φθέγγεται πρὸς ἡμᾶς.»

“Γιατὶ οἱ ποιητὲς μᾶς τὸ λένε, θαρρῶ, πῶς τὰ τραγούδια τους τὰ μαζεύουν σὲ κήπους καὶ σὲ λόγγους Μουσῶν ἀπὸ βρύσες ποῦ στάζουν μέλι, καὶ πῶς μᾶς τὰ φέρνουν ὅπως οἱ μέλισσες, πετώντας καὶ αὐτοὶ ἔτσι-κι εἶναι ἀληθινὰ ὅσα λένε. Γιατὶ ὁ ποιητὴς εἶναι κάτι ἀνάλαφρο, ποῦ πετάει, κάτι ἱερό, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ προτοῦ νὰ τὸν κυριέψῃ ὁ ἐνθουσιασμός καὶ πέσει σὲ ἔκσταση καὶ πάψῃ πιά νὰ ἔχει μέσα του λογικὸ ἀπεναντίας, κάθε ἄνθρωπος, ὅσο ἔχει μέσα του τούτο τὸ πράγμα, τὸ λογικὸ, ἀδυνατεῖ νὰ γράφῃ ποιήματα ἢ νὰ δίνει χρησμούς. Ἀφοῦ λοιπὸν αὐτὰ τὰ πολλὰ καὶ ὁμορφα ποῦ μᾶς λένε γιὰ τὰ διάφορα πράγματα στὰ ποιήματά τους, ὅπως λόγου χάρι ἐσὺ γιὰ τὸν Ὅμηρο, δὲν τὰ δημιουργοῦν μὲ τὴ βοήθεια κάποιων τεχνικῶν κανόνων ἀλλὰ τὰ ὀφείλουν σὲ θεϊκὸ χάρισμα, καθένας τους μπορεῖ καὶ δημιουργεῖ ὁμορφα μόνον αὐτὸ στὸ ὁποῖο τὸν ἔσπρωξε ἡ Μούσα, ἄλλος διθυράμβους, ἄλλος ἐγκώμια, ἄλλος χορικούς ὕμνους, ἄλλος ἔπη, ἄλλος ἰάμβους· καὶ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι σ' ὅλα τὰ ἄλλα μιὰ μετριότητα. Ὅσα λοιπὸν ἐκφράζουν δὲν τὰ ὀφείλουν σὲ τεχνικούς κανόνες ἀλλὰ σὲ θεϊκὸ χάρισμα, ἀφοῦ ἂν ἤξεραν, μὲ βάση τὴν τεχνικὴν, ἔστω γιὰ ἓνα πράγμα νὰ ποῦν κάτι ὁμορφο, τότε θὰ μπορούσαν νὰ τὸ κάνουν αὐτὸ καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα· καὶ γι' αὐτὸ ὁ θεὸς τοὺς ἀφαιρεῖ τὴν κρίση καὶ τοὺς χρησιμοποιεῖ ὡς ὑπηρέτες του, ὅπως τοὺς χρησμοδοὺς καὶ τοὺς θεϊκοὺς μάντεις, ὥστε νὰ ξέρουμε ἐμεῖς ποῦ τοὺς ἀκούμε ὅτι αὐτὰ τὰ τόσο ἀξιόλογα δὲν τὰ λένε

ἐκεῖνοι-ποῦ νοῦ δὲν ἔχουν-, ἀλλὰ ὅτι αὐτὸς ποῦ μιλάει εἶναι ὁ ἴδιος ὁ θεὸς ὁ ὁποῖος ἀπευθύνεται διαμέσου ἐκείνων σ' ἐμᾶς”.

(*Ἰων*, 533a7-d5)

Ἡ ποίηση λοιπὸν γιὰ τὸν Σωκράτη εἶναι προϊόν θεϊκῆς εμπνεύσεως ἡ ὁποία προτρέπει τοὺς ποιητὲς στὴν ποιητικὴ δημιουργία, κυριεύοντας τὶς ψυχὲς τοὺς με ενθουσιασμό καὶ αφαιρώντας τοὺς τὴ λογικὴ.

Ἐπειτα οἱ Μούσες ἀναλαμβάνουν τὸ ρόλο τῆς ἐκφρασης τοῦ θεϊκοῦ χαρίσματος τοῦ ποιητῆ σε συγκεκριμένο ποιητικὸ εἶδος. Ἡ ἀγνοία καὶ ἡ ἀπουσία γνώσεων τόσο τῶν ποιητῶν ὅσο καὶ τῶν ραψωδῶν δικαιολογεῖται κατὰ τὸν Σωκράτη ὡς ἀποτέλεσμα τῆς θεϊκῆς παρέμβασης, ὅπως μᾶς τὴν παρουσιάζει παρακάτω:

«οἱ δὲ ποιηταὶ οὐδὲν ἄλλ' ἢ ἐρμηνῆς εἰσὶν τῶν θεῶν, κατεχόμενοι ἐξ ὅτου ἂν ἕκαστος κατέχηται. ταῦτα ἐνδεικνύμενος ὁ θεὸς ἐξεπίτηδες διὰ τοῦ φανλοτάτου ποιητοῦ τὸ κάλλιστον μέλος ἤσεν.»

“Οἱ ποιητὲς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἀγγελιαφόροι τῶν θεῶν-καθένας τοῦ θεοῦ ἀπὸ τὸν ὁποῖο διακατέχεται. Αὐτὰ θέλοντας νὰ μᾶς φανερώσει ὁ θεὸς τραγούδησε τὸ πιὸ ὄμορφο τραγούδι ἐξεπίτηδες μέσα ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ πιὸ ἀσήμαντου ποιητῆ”.

(*Ἰων*, 534e4-535a2)

Οἱ ποιητὲς μετατρέπονται δηλαδὴ σε φερέφωνα τῶν θεῶν ποὺ μεταφέρουν στους ἀνθρώπους τὰ τραγούδια τοὺς, διαμέσου τοῦ «φανλοτάτου ποιητοῦ».

Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Ἰων ὁμολογεῖ στὸν Σωκράτη ὅτι εἶναι κάτοχος τῆς πολεμικῆς τέχνης:

«Γνοίην γοῦν ἂν ἔγωγε οἷα στρατηγὸν πρέπει εἰπεῖν»

“Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐγὼ ξέρω τί πρέπει νὰ πεῖ ἓνας στρατηγός.”

(*Ιων*, 540d5-6)

Ο Σωκράτης ὁμως του ανταπαντά με ἓνα καίριο ερώτημα, ἔχοντας υποψιαστεί ὅτι δεν ἔχει την ἀντίστοιχη πολεμική ἐμπειρία ἀλλὰ βασίζεται στα λεγόμενα του Ομήρου:

«ἀλλ' ἐκεῖνο μὴν δοκεῖ σοι, ὅστις γε ἀγαθὸς ῥαψωδός, καὶ στρατηγὸς ἀγαθὸς εἶναι;»

“Ἐκεῖνο ὁμως τὸ πιστεύεις στ' ἀλήθεια, ὅτι ὅποιος εἶναι καλὸς ραψωδὸς εἶναι καὶ καλὸς στρατηγός;”

(*Ιων*, 541a7-b1)

Οι υποψίες του Σωκράτη επαληθεύονται και ο Ἴων ἀποκρίνεται ὅτι εἶναι κάτοχος της πολεμικής τέχνης ἐξαιτίας της ἐνδελεχούς μελέτης της Ἰλιάδας του Ομήρου:

“εὖ ἴσθι ὦ Σώκρατες· καὶ ταῦτά γε ἐκ τῶν Ὀμήρου μαθὼν”

“Νὰ εἶσαι βέβαιος γι' αὐτό, Σωκράτη· καὶ μάλιστα ἔχοντας μάθει αὐτὰ τὰ πράγματα ἀπὸ τὸν Ὀμηρο.”

(*Ιων*, 541b4-5)

Γεγονός που προσδίδει ἀνακολουθία στα λεγόμενα του Ἴωνα, μιας και λόγω της ιδιότητάς του ως ραψωδός δεν δύναται να ἔχει λάβει την πολεμική ἐμπειρία, χωρὶς να την ἔχει βιώσει.

Ο Πλάτων «ρίχνοντας ἐδῶ ὅλο το βάρος στο ἐξωλογικό στοιχείο της θεόσταλτης ἐμπνευσης που διέπει την ποίηση, κατορθώνει να υπονομεύσει καίρια τις

επιστημολογικές αξιώσεις της και έτσι να αμφισβητήσει και τις παιδευτικές τις δυνατότητες»¹³

Με αυτό τον τρόπο ο Πλάτων διαχωρίζει την ποιητική γνώση από την εμπειρική. Ο Ίων σε καμία περίπτωση δεν θεωρείται κάτοχος της πολεμικής τέχνης, μόνο και μόνο από την ενασχόληση του με την ποιητική τέχνη του Ομήρου.

Ο Πλάτων, μέσα από το διάλογο *Ίων* αναδύει στην επιφάνεια τη δύναμη της εξωγενούς έμπνευσης που κυριεύει τους ποιητές και οδηγεί στην ποιητική σύνθεση. Εξ' ου και ο Πλάτων αναφέρει:

«ὁ δὲ μέσος σὺν ὁ ραψωδὸς καὶ ὑποκριτῆς, ὁ δὲ πρῶτος αὐτὸς ὁ ποιητῆς: ὁ δὲ θεὸς διὰ πάντων τούτων ἔλκει τὴν ψυχὴν ὅποι ἂν βούληται τῶν ἀνθρώπων, ἀνακρεμαννὺς ἐξ ἀλλήλων τὴν δύναμιν»

“ Τὸ μεσαίῳ εἶσαι ἐσύ, ὁ ραψωδὸς καὶ ἠθοποιὸς, ἐνῶ τὸ πρῶτο εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ποιητῆς. Κι ὁ θεὸς διαμέσου ὄλων αὐτῶν παρασύρει τὴν ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων ὅπου αὐτὸς θέλει, κάνοντας ὥστε ἡ δύναμη τοῦ ἑνός νὰ κρέμεται ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ ἄλλου”.

(*Ίων*, 535e10-536a4)

Αν και καταφέρνει να καταδείξει τις ελλείψεις και την απουσία γνώσεων τόσο των ραψωδῶν όσο και των ποιητῶν δε διστάζει ωστόσο να αναγνωρίσει τη θελκτική δύναμη που ασκούν στο ακροατήριο και συνάμα την έντονη επιρροή που τους προκαλούν. Η θεϊκή μανία είναι αυτή που ωθεί από τη μια τους ποιητές να συνθέτουν και από την άλλη τους ραψωδούς να απαγγέλλουν.

«Το διαλεκτικό παιχνίδι που τόσο μεθοδικά κινεί ο πλατωνικός Σωκράτης στον *Ίωνα* πάσχει σε ένα βασικό σημείο: παρότι χρησιμοποιείται ο ίδιος κώδικας επικοινωνίας (τα ποιήματα του Ομήρου), η συζήτηση κινείται σε δύο διαφορετικά επίπεδα, που σπανίως τέμνονται (καθώς μόνον περιστασιακά ο Σωκράτης καταφέρνει να εμπλέξει τον

¹³ Σκουτερόπουλος (2002), σ.18.

Ίωνα στην επιχειρηματολογία του), έτσι είναι ορθότερο να μιλάμε για «παράλληλους μονολόγους» παρά για «διάλογο». Είναι εμφανής η προσπάθεια του Σωκράτη, ως άλλου Ομηρικού Μενελάου, να καθλώσει τον Ίωνα-Πρωτέα σε μια παραδοχή που θα επέτρεπε στον ίδιο να αναδειχθεί νικητής των αγώνων λόγου, και στον διάλογο να εκπληρώσει τον στόχο της διαλεκτικής του: τον συγκερασμό δύο αρχικώς αντικρουόμενων απόψεων σε μια πρόταση που θα φιλοδοξούσε να αγγίζει την αλήθεια. Στον Ίωνα όμως τα επίπεδα στα οποία κινούνται οι συνομιλητές παραμένουν μέχρι το τέλος διακριτά, γι' αυτό και η θεωρία περί θείας εμπνεύσεως παραμένει παραλλήλως ισχύουσα προς μια εκλογικευτική ερμηνεία της ποιήσεως»¹⁴.

¹⁴ βλ. Γιώση (1998), σ.13.

B) Πολιτεία(II,III,X Βιβλία)

α. Υπόθεση

Η *Πολιτεία*¹⁵ είναι ένα από τα εκτενέστερα και αναλυτικότερα έργα του Πλάτωνα. Στο έργο του αυτό περιγράφει την ιδανική γι' αυτόν πολιτεία (ὀρθῆς πολιτείας)¹⁶ χωρίζοντας την ιεραρχικά σε τάξεις προς κατάκτησιν της ιδέας¹⁷ του «αγαθού»¹⁸. Κύριο μέλημά του είναι η παιδεία των μελών της πολιτείας αυτής, μέρος της οποίας είναι και η ποίηση¹⁹. Στο δεύτερο, τρίτο και δέκατο βιβλίο της Πολιτείας γίνεται ιδιαίτερη αναφορά σε αυτή.

Στο δεύτερο βιβλίο, εξ' αφορμῆς της εκπαίδευσης των φυλάκων της πολιτείας αναδύεται το ζήτημα της ποίησης που επικρίνεται ιδιαίτερα από τον Σωκράτη ὅσον αφορά τον παιδευτικό της χαρακτήρα, μιας και η ψεύτικη εικόνα που δημιουργεί καθώς και ο κλειδωνισμός των αξιών που προκαλεί στην συνείδηση του νέου, είναι το προοίμιο της κριτικής του προς την κάθε είδους μίμηση²⁰.

Στο τρίτο βιβλίο, ο Σωκράτης συνεχίζει την κριτική θεώρηση της ποίησης ως προς την επιρροή που αυτή ασκεί στους νέους σε συνδυασμό με την παίδευσιν των φυλάκων. Ἐτσι λοιπόν προβαίνει σε διαχωρισμό της ως προς την μορφή, τον ποιητικό λόγο σε καθαρή διήγηση, σε μίμηση και στο συνδυαστικό των παραπάνω μεικτό είδος με αντίστοιχα προς τις κατηγορίες είδη, ὅπως είναι ο διθύραμβος, η δραματική ποίηση και το ἔπος. Επιπλέον, οι λεκτικοί τρόποι διαμορφώνουν εξίσου το περιεχόμενο της ποίησης αφού προάγουν την ανδρεία και την υψηλοφροσύνη στον ψυχισμό των νέων.

Στο δέκατο βιβλίο, ο Σωκράτης επανέρχεται διεξοδικά επικρίνοντας τις μιμητικές τέχνες και κυρίως την ποίηση. Παρότι αποδέχεται τη δύναμη της ποιητικής δημιουργίας εξοστρακίζει ἀκόμη και τους βασικότερους εκπροσώπους της ἀπὸ την ἀριστη πολιτεία²¹.

¹⁵ βλ. Taylor (2003), σσ. 310-337, Μαυρόπουλος (2006), σσ. 47-66.

¹⁶ βλ. Δεσποτόπουλος (1997), σσ. 195-198.

¹⁷ πρβλ. Θεοδωρακόπουλος (2009), σσ. 199-267.

¹⁸ πρβλ. Γεωργούλης (2004), σσ. 192-195.

¹⁹ βλ. Waterfield, (1993), σσ.29-33.

²⁰ βλ. Ανδρόνικος (1986), σσ. 47-75, Sachs (2007), σσ. 323-325.

²¹ Γεωργούλης (1963), σσ.58-67, 70-83, 302-319. Η μετάφραση ακολουθεί τον Κ.Δ.Γεωργούλη.

Η μιμητική ποίηση κατά τον Πλάτωνα οδηγεί στην πρόσληψη ήθους του θεατή, πράγμα το οποίο ο Πλάτωνας θέλει να αποφύγει, φοβούμενος τη διασάλευση των ηθικών αξιών αλλά και των κοινωνικών θεσμών που απορρέουν από την επαφή τους με αυτή.

β. Ανάλυση δευτέρου βιβλίου

Το δεύτερο βιβλίο της *Πολιτείας* πραγματεύεται τη χρησιμότητα της ποίησης εν γένει και πιο συγκεκριμένα τον ρόλο της στην εκπαίδευση των “φυλάκων”²² στο πλαίσιο της ιδανικής πολιτείας του Πλάτωνα. Το ερώτημα που τίθεται στο βιβλίο αυτό είναι το κατά πόσο η ποίηση μπορεί να εκπαιδεύσει άξιους “φύλακες” που να διαθέτουν και να διαφυλάττουν τα εξής χαρακτηριστικά κατά τον Πλάτωνα:

«φιλόσοφος δὴ καὶ θυμοειδῆς καὶ ταχὺς καὶ ἰσχυρὸς ἡμῖν τὴν φύσιν ἔσται ὁ μέλλων καλὸς καὶ ἀγαθὸς ἔσεσθαι φύλαξ πόλεως»

“Ὡστε πρέπει τὸ φύλακα τῆς πόλης, γιὰ νὰ ἡμπορέση νὰ εἶναι καλὸς καὶ δραστήριος, νὰ μὰς τὸν ἔχη φτειάση ἢ φύση φιλόσοφο, θυμοειδῆ, γρήγορο καὶ ἰσχυρὸ”.

(*Πολιτεία* II, 376c4-5)

Ἐτσι ἤδη ἀπὸ τὴν παιδική τους ηλικία θα πρέπει νὰ προσέχουμε τοὺς μύθους ποὺ χρησιμοποιούμε γιὰ τὴν ὀρθή διαπαιδαγώγησή τους, ὥστε νὰ ἐπιτύχουμε τὴ σωστή διάπλαση τῆς προσωπικότητάς τους. Ὁ Πλάτων δὲν διστάζει μάλιστα νὰ ἐκφράσει τὴν ἀποψη ὅτι πρέπει νὰ ἀπαγορευθεῖ ἡ ἀκρόαση ὀρισμένων ἀπ’ αὐτοὺς τοὺς μύθους:

«οὐκοῦν οἴσθ’ ὅτι ἀρχὴ παντὸς ἔργου μέγιστον, ἄλλως τε δὴ καὶ νέω καὶ ἀπαλῶ ὄτρωον; μάλιστα γὰρ δὴ τότε πλάττεται, καὶ ἐνδύεται τύπος ὃν ἂν τις βούληται ἐνσημῆνασθαι ἐκάστῳ. κομιδῆ μὲν οὖν. ἄρ’ οὖν ῥαδίως οὕτω παρήσομεν τοὺς ἐπιτυχόντας ὑπὸ τῶν ἐπιτυχόντων μύθους πλασθέντας ἀκούειν τοὺς παιῖδας καὶ λαμβάνειν ἐν ταῖς ψυχαῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐναντίας δόξας ἐκείναις ἅς, ἐπειδὴν τελεωθῶσιν, ἔχειν οἰησόμεθα δεῖν αὐτούς; οὐδ’

²² βλ. Μανιάτης (2005), σσ. 117-119.

ὄπωστιοῦν παρήσομεν. πρῶτον δὴ ἡμῖν, ὡς ἔοικεν, ἐπιστατητέον τοῖς μυθοποιοῖς, καὶ ὄν μὲν ἂν καλὸν μῦθον ποιήσωσιν, ἐγκριτέον, ὄν δ' ἂν μὴ, ἀποκριτέον. τοὺς δ' ἐγκριθέντας πείσομεν τὰς τροφούς τε καὶ μητέρας λέγειν τοῖς παισίν, καὶ πλάττειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν τοῖς μύθοις πολὺ μᾶλλον ἢ τὰ σώματα ταῖς χερσίν: ὧν δὲ νῦν λέγουσι τοὺς πολλοὺς ἐκβλητέον.»

“Θὰ ἀφήσωμε λοιπὸν τόσο εὐκόλα τὰ παιδιά ν' ἀκοῦν ὅποιουσδήποτε, πλασμένους ἀπὸ τὸν πρῶτο τυχόντα μύθους, καὶ νὰ παίρνουν μέσα στὴν ψυχὴ τους τὶς περισσότερες φορὲς δοξασίαι ἀντίθετες πρὸς ἐκεῖνες, ὅσες κατὰ τὴ γνώμη μας πρέπει νὰ ἔχουν ὅταν γίνουν τέλειοι ἄντρες; Δὲν ἤμποροῦμε κατὰ κανένα τρόπο αὐτὸ νὰ τὸ ἐπιτρέψωμε. Πρῶτη μας δουλειά, ὅπως φαίνεται, πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐπίβλεψη τῶν μυθοποιῶν· κάθε μῦθο πού τὸν φτειάνουν καλὸ εἶναι νὰ τὸν ἐγκρινῶμε, κάθε ὅμως ἄσχημο νὰ τὸν ἀπορρίπτωμε. Πρέπει ἀκόμη νὰ πείσωμε τὶς τροφούς καὶ τὶς μητέρες νὰ λένε τοὺς ἐγκεκριμένους μύθους στὰ παιδιά καὶ νὰ φροντίζουν περισσότερο νὰ πλάθουν τὶς ψυχὰς τῶν παιδιῶν μὲ τοὺς μύθους, παρὰ τὸ παιδικὸ σῶμα μὲ τὰ χέρια τους· τοὺς περισσότερους ὅμως ἀπὸ τοὺς χρησιμοποιούμενους μύθους πρέπει νὰ τοὺς ἀπαγορεύσωμε”.

(Πολιτεία II, 377a-c5)

Ο Σωκράτης συνδιαλεγόμενος με τον Γλαῦκωνα και τον Αδείμαντα κατηγορεῖ τους ποιητές ὅτι εἶναι ὅπως οἱ «κατασκευαστὲς μύθων» (μυθοποιοὺς), συγκεκριμενοποιώντας μάλιστα τοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ αναφερόμενος στὸν Ησίοδο καὶ στὸν Ὅμηρο:

«ἔγωγ', ἔφη: ἀλλ' οὐκ ἐννοῶ οὐδὲ τοὺς μείζους τίνας λέγεις. οὐς Ἡσίοδος τε, εἶπον, καὶ Ὅμηρος ἡμῖν ἐλεγέ την καὶ οἱ ἄλλοι ποιηταί. οὗτοι γάρ που μύθους τοῖς ἀνθρώποις ψευδεῖς συντιθέντες ἔλεγόν τε καὶ λέγουσι. ποίους δὴ,

ἤ δ' ὅς, καὶ τί αὐτῶν μεμφόμενος λέγεις; ὅπερ, ἦν δ' ἐγώ, χρῆ καὶ πρῶτον καὶ μάλιστα μέμφεσθαι, ἄλλως τε καὶ ἐάν τις μὴ καλῶς ψεύδῃται. τί τοῦτο;»

“Ἐγὼ εἶμαι, εἶπε δὲν καταλαβαίνω ὅμως ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ μεγαλύτεροι μῦθοι πού λές. Αὐτοὶ πού ὁ Ἡσίοδος, ἀπεκρίθηκα, καὶ ὁ Ὅμηρος μᾶς ἔλεγαν μαζί μὲ τοὺς ἄλλους ποιητές. Γιατὶ αὐτοί, θαρρῶ, ἐσύνθεταν ψεύτικους μῦθους καὶ τοὺς ἐδιηγούνταν τότε κι ἀκόμη τώρα τοὺς διηγούνται στοὺς ἀνθρώπους.”

(Πολιτεία II, 377d1-6-c5)

Παρότι ο Πλάτων, ὅπως προείδαμε στον *Ἴωνα* χαρακτηρίζει τον Ὅμηρο ως τον πιο θεϊκὸ ποιητὴ, δὲν παύει νὰ τον κατατάσσει ἀνάμεσα σ' ἐκείνους τοὺς ποιητὲς που συνέθεσαν καὶ διηγούνταν ψεύτικους μῦθους, υπερτονίζοντας συνάμα τὴν επικινδυνότητα τῆς υπακοῆς τῶν νέων σ' αὐτούς:

«καὶ γάρ, ἤ δ' ὅς, οὗτοί γε οἱ λόγοι χαλεποί. καὶ οὐ λεκτέοι γ', ἔφην, ὦ Ἀδείμαντε, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει. οὐδὲ λεκτέον νέῳ ἀκούοντι ὡς ἀδικῶν τὰ ἔσχατα οὐδὲν ἂν θαυμαστὸν ποιοῖ, οὐδ' αὖ ἀδικοῦντα πατέρα κολάζων παντὶ τρόπῳ, ἀλλὰ δρῶν ἂν ὅπερ θεῶν οἱ πρῶτοί τε καὶ μέγιστοι. οὐ μὰ τὸν Δία, ἤ δ' ὅς, οὐδὲ αὐτῶ μοι δοκεῖ ἐπιτήδεια εἶναι λέγειν. οὐδέ γε, ἦν δ' ἐγώ, τὸ παράπαν ὡς θεοὶ θεοῖς πολεμοῦσί τε καὶ ἐπιβουλεύουσι καὶ μάχονται—οὐδὲ γὰρ ἀληθῆ—εἴ γε δεῖ ἡμῖν τοὺς μέλλοντας τὴν πόλιν φυλάξειν αἴσχιστον νομίζειν τὸ ῥαδίως ἀλλήλοις ἀπεχθάνεσθαι—πολλοῦ δεῖ γιγαντομαχίας τε μυθολογητέον αὐτοῖς καὶ ποικιλτέον, καὶ ἄλλας ἔχθρας πολλὰς καὶ παντοδαπὰς θεῶν τε καὶ ἡρώων πρὸς συγγενεῖς τε καὶ οἰκείους αὐτῶν—ἀλλ' εἴ πως μέλλομεν πείσειν ὡς οὐδεὶς πώποτε πολίτης ἕτερος ἐτέρῳ ἀπήχθετο οὐδ' ἔστιν τοῦτο ὄσιον, τοιαῦτα λεκτέα μᾶλλον πρὸς τὰ παιδιά εὐθύς καὶ γέρουσι καὶ γραυσί, καὶ

πρεσβυτέροις γιγνομένοις καὶ τοὺς ποιητὰς ἐγγὺς τούτων ἀναγκαστέον λογοποιεῖν»

“Πραγματικά, εἶπε αὐτός τοῦτα τουλάχιστο τὰ λόγια εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνα. Καὶ δὲν πρέπει ν' ἀκουστούν, Ἀδείμαντε, μέσα στὴ δική μας πόλη, οὐδὲ πρέπει νὰ εἰπωθῆ σὲ νεαρὸ ἀκροατὴ, ὅτι φτάνοντας στὴν ἀποκορύφωση τῆς ἀδικίας καὶ τιμωρόντας μὲ κάθε τρόπο τὸν ἀδικητὴ πατέρα του δὲν θὰ ἔκανε τίποτε τὸ παράξενο, ἀλλὰ τὶς ἴδιες πράξεις ποὺ κάνουν οἱ πρῶτοι καὶ οἱ ἱερώτατοι θεοί., πρέπει νὰ ἀποφύγουμε τὶς μυθικὲς διηγήσεις. Ἀντίθετα ἀνίσως κι ἔχουμε σκοπὸ νὰ κάμουμε τοὺς νέους νὰ πιστέψουν ὅτι κανένας ἕως τὰ τώρα πολίτης δὲν ἐπίασε ἔχτρα μὲ ἕναν ἄλλο πολίτη καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀνόσιο πράγμα, πρέπει οἱ γέροι καὶ οἱ γριὲς μὲ τέτιο πνεῦμα νὰ μιλοῦν στα παιδιά, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν πρώτη τους ἡλικία, καὶ ὅταν τὰ παιδιά προχωροῦν στὴν ἡλικία, πρέπει νὰ εἶναι ἀναγκασμένοι καὶ οἱ ποιητὲς μέσα στὰ ὅρια αὐτῶν τῶν σκέψεων νὰ συνθέτουν τοὺς μύθους τους”.

(Πολιτεία II, 378a9-c13)

Οἱ νέοι εἶναι εὐκόλο νὰ ἐπηρεαστοῦν ἀπὸ τα λόγια τῶν ποιητῶν λόγω τῆς ἐλλειψῆς ὠριμῆς κρίσης με ἀποτέλεσμα νὰ παρεκκλίνουν ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς ἀρετῆς:

«ὁ γὰρ νέος οὐχ οἷός τε κρίνειν ὅτι τε ὑπόνοια καὶ ὁ μῆ, ἀλλ' ἂ ἂν τηλικούτος ὢν λάβῃ ἐν ταῖς δόξαις δυσέκνιπτά τε καὶ ἀμετάστατα φιλεῖ γίγνεσθαι: ὢν δὴ ἴσως ἔνεκα περὶ παντὸς ποιητέον ἂ πρῶτα ἀκούουσιν ὅτι κάλλιστα μεμυθολογημένα πρὸς ἀρετὴν ἀκούειν.»

“Γιατὶ ὁ νέος δὲν ἠμπορεῖ νὰ κρίνῃ τί εἶναι ἀλληγορία καὶ τί δὲν εἶναι, ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ θὰ τοῦ κολλήσουν στὸ μυαλὸ του σὲ νεαρὴ ἡλικία, μένουν κατὰ κανόνα ἀνεξάλειπτα καὶ ἀμετακίνητα. Γι' αὐτὰ ὅλα πρέπει νὰ

προσέχωμε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο, ὅσες διηγήσεις στὴν πρώτη ἀρχὴ τῆς ἡλικίας των ἀκοῦνε, νὰ εἶναι μυθολογικὲς διηγήσεις ποὺ ἡ ἀκρόασή τους νὰ εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀρετῆς²³.”

(Πολιτεία II,378d8-e5)

Ο Πλάτων ἀντιτίθεται στὴν ἀκρόαση τῶν μυθολογημάτων ποὺ ψέγουν τὸ θεό, μιας καὶ γι’ αὐτόν ἔχουν σκοπὸ νὰ βλάψουν τοὺς πολίτες, με τὶς ἀπόψεις ποὺ ἐκφράζουν ἀφοῦ ὁ θεὸς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι αἴτιος παρὰ μόνον ἀγαθῶν:

«εἰ μέλλει εὐνομήσεσθαι, μήτε τινὰ ἀκούειν, μήτε νεώτερον μήτε πρεσβύτερον, μήτ’ ἐν μέτρῳ μήτε ἄνευ μέτρου μυθολογοῦντα, ὡς οὔτε ὅσια ἂν λεγόμενα εἰ λέγοιτο, οὔτε σύμφορα ἡμῖν οὔτε σύμφωνα αὐτὰ αὐτοῖς. εἷς ἂν εἴη τῶν περὶ θεοῦ νόμων τε καὶ τύπων, ἐν ᾧ δεῖσει τοὺς τε λέγοντας λέγειν καὶ τοὺς ποιῶντας ποιεῖν, μὴ πάντων αἴτιον τὸν θεὸν ἀλλὰ τῶν ἀγαθῶν».

“ἀπαγορεύοντας σὲ ὅλους καὶ νεώτερους καὶ πρεσβύτερους τὴν ἀκρόαση τῶν μυθολογημάτων του, εἴτε σὲ πεζὸ λόγῳ εἴτε σὲ ποιητικῷ τὰ ἔχει συνθέμενα, ἐπειδὴ οὔτε ὅσια πράξη εἶναι ἢ ἐκφωνήση αὐτῶν τῶν γνωμῶν κι’ αὐτὲς πάλι οὔτε συμφέρουσες γιὰ μᾶς. Οὔτε σύμφωνες μεταξὺ τους εἶναι. Ἕνας ἀπὸ τοὺς σχετικοὺς πρὸς τοὺς θεοὺς νόμους καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ ὑποδείγματα, ἀποτελόντας τὸ ὄριό ποὺ δὲν θὰ ἡμπορῇ νὰ ξεπεράσει οὔτε ἡ πεζολογικὴ διήγησις οὔτε ἡ ποιητικὴ σύνθεσις· δηλαδὴ τὸ ὅτι δὲν εἶναι τῶν ὅλων αἴτιος ὁ θεὸς ἀλλὰ μόνον τῶν ἀγαθῶν.”

(Πολιτεία II, 380b16-c5)

²³ βλ. Guthrie (1991), σσ. 179-180.

διότι όπως υπογραμμίζει παρακάτω δεν υπάρχει τίποτε χειρότερο από έναν ψευδολόγο ποιητή αναφορικά με τον θεό:

«ποιητῆς μὲν ἄρα ψευδῆς ἐν θεῶ ὄκ ἔνι οὗ μοι δοκεῖ»

“Δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀπὸ τὸν ψευδολόγο ποιητῆ στὸν θεό”

(Πολιτεία II, 382d10-11)

Επιπλέον, οι ίδιες οι μητέρες θα πρέπει να μεριμνήσουν ώστε να μην ακούν τα παιδιά τους βλάσφημα λόγια που στρέφονται εναντίον των θεών αλλά και να μην χρησιμοποιούν τα λόγια αυτά προς εκφοβισμό των παιδιών τους ώστε να αποφευχθεί η λανθασμένη ανατροφή τους σε δειλά και μη ενάρετα άτομα:

«καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλὰ μὴ ἡμῖν ψευδέσθων. μηδ’ αὖ ὑπὸ τούτων ἀναπειθόμεναι αἱ μητέρες τὰ παιδιά ἐκδειματούντων, λέγουσαι τοὺς μύθους κακῶς, ὡς ἄρα θεοὶ τινες περιέρχονται νύκτωρ πολλοῖς ξένοις καὶ παντοδαποῖς ἰνδαλλόμενοι, ἵνα μὴ ἅμα μὲν εἰς θεοὺς βλασφημῶσιν, ἅμα δὲ τοὺς παῖδας ἀπεργάζωνται δειλοτέρους.»

“Κι ἄλλα πολλὰ τέτλια ψέματα πρέπει νὰ πάψουν πιά νὰ μᾶς λένε· δὲν πρέπει πάλι οἱ μητέρες, δίνοντας πίστη στοὺς ποιητες, νὰ φοβίζουν τὰ παιδιά τους, διηγούμενος κατὰ τρόπο ἀνάποδο τοὺς μύθους, πὼς τάχα μερικοὶ θεοὶ περιτριγυρίζουν τὶς νύχτες παρουσιαζόμενοι ὡσὰν φαντάσματα μὲ τὴ μορφή πολλῶν καὶ ἀλλόκοτων ξένων· ἔτσι οὔτε λόγια βλάσφημα γιὰ τοὺς θεοὺς θὰ λένε καὶ τὰ παιδιά δὲν θὰ τὰ κάνουν δειλότερα”.

(Πολιτεία II, 381e1-7)

Ο Πλάτων προσδίδει απaráμιλλο δέος στην λατρεία των θεών, κατατάσσοντάς τους ως συνεκτικό στοιχείο στην ιδανική γι' αυτόν πολιτεία. Διαχωρίζει το σεβασμό που πρέπει να διακρίνει τους πολίτες έναντι των θεών, από αυτόν που προσδίδουν οι ποιητές.

Οι θεοί τοποθετούνται σε μια ανώτερη θέση και οι προθέσεις τους μόνο ως αγνές και αγαθές μπορούν να κατανοηθούν. Οι ποιητές ωστόσο επιφορτιζόμενοι με αδυναμίες και ελαττώματα παραπλανούν τους πολίτες και ταλανίζουν την πίστη τους, κυρίως των νέων ανθρώπων.

Στο βιβλίο αυτό ο Πλάτων υποστηρίζει ότι οι συνθέσεις των ποιητών πρέπει να υπόκεινται σε συνεχή έλεγχο και να μην παραδίδονται άκριτα στο ακροατήριο. Δεν πρέπει οι άνθρωποι να δίδουν πίστη, όπως ο Σωκράτης υποστηρίζει ούτε στον Όμηρο ούτε σε κανέναν άλλο ποιητή χωρίς να επεξεργαστούν τα λόγια του.

Οι εύπλαστοι νέοι είναι έρμαια των μυθολόγων ποιητών οι οποίοι μπορούν να τους αποπροσανατολίσουν από την αρετή και το θάρρος, μιας και δεν διαθέτουν ώριμη κρίση και μπορούν κάλλιστα να παραπλανηθούν απ' αυτούς.

γ. Ανάλυση τρίτου βιβλίου

Στο τρίτο βιβλίο της *Πολιτείας* ο Πλάτων φαίνεται να αναγνωρίζει την αξία της «καλής» ποίησης η οποία ενθαρρύνει τους νέους να γίνουν ενάρετοι. Κατά τον Adam η συγκεκριμένη ποίηση πρέπει να διαθέτει τα εξής χαρακτηριστικά:

“Poetry should endeavour to foster: a character which shall honour gods and parents, set value on reciprocal friendship, be courageous, truthful and distinguished for self control.”²⁴

Δηλαδή, η ποίηση θα πρέπει να συμβάλλει ώστε να καλλιεργούνται χαρακτήρες που θα τιμούν τους θεούς και τους γονείς, θα υποστηρίζουν την ανιδιοτελή φιλία, το θάρρος, την αλήθεια και την αυτοπειθαρχία.

Ο Πλάτων μάλιστα υπερτονίζει ότι οι ποιητές πρέπει να αποφεύγουν να γίνονται μιμητές των ακραίων συναισθηματικών καταστάσεων που ζουν οι θεοί και οι άξιοι άνθρωποι προς επίτευξιν «γέλωτος» του ακροατηρίου, γεγονός που είναι απαράδεκτο γι αυτόν :

«πολὺ δ' ἔτι τούτων μᾶλλον δεησόμεθα μήτοι θεοὺς γε ποιεῖν ὀδυρομένους καὶ λέγοντας.....εἰ δ' οὖν θεοὺς, μήτοι τὸν γε μέγιστον τῶν θεῶν τολμῆσαι οὕτως ἀνομοίως μιμήσασθαι, ὥστε “ὦ πόποι, φάναι.....εἰ γάρ, ὦ φίλε Ἀδείμαντε, τὰ τοιαῦτα ἡμῖν οἱ νέοι σπουδῆ ἀκούοιεν καὶ μὴ καταγελῶεν ὡς ἀναξίως λεγομένων, σχολῆ ἂν ἑαυτὸν γέ τις ἄνθρωπον ὄντα ἀνάξιον ἠγήσαιο τούτων καὶ ἐπιπλήξειεν, εἰ καὶ ἐπίοι αὐτῶ τι τοιοῦτον ἢ λέγειν ἢ ποιεῖν.....ἰσχυρὰν καὶ μεταβολὴν ζητεῖ τὸ τοιοῦτον. δοκεῖ μοι, ἔφη. οὔτε ἄρα ἄνθρωπος ἀξίους λόγου κρατούμενος ὑπὸ γέλωτος ἂν τις ποιῆ, ἀποδεκτέον, πολὺ δὲ ἦπτον, ἐὰν θεοὺς. πολὺ μέντοι, ἦ δ' ὅς. οὐκοῦν Ὀμήρου οὐδὲ τὰ τοιαῦτα ἀποδεξόμεθα περὶ θεῶν»

²⁴ βλ. Adam (1962), σ. 202.

“Πολὺ περισσότερο ἐπίμονα θὰ τὸν παρακαλέσωμε νὰ μὴ παριστάνει τουλάχιστο θεοὺς ποὺ ὀδύρονται καὶ λένε.....κι ἂν παριστάνει τέλος πάντων ἔτσι τοὺς θεοὺς, νὰ μὴ τολμήσει τουλάχιστο νὰ μᾶς δώσει μιὰ τόσο παραμορφωμένη ἀπεικόνιση τοῦ μέγιστου ἀπὸ τοὺς θεοὺς.....Ἄν δά, φίλε μου Ἀδείμαντε, οἱ νέοι μας ἀκοῦν στὰ σοβαρὰ τέτια πράγματα καὶ δὲν τὰ περιγελοῦν θεωρόντας τα ὡς ἀναξιοπρεπεῖς ἀποφάνσεις, θὰ ἐδίσταζε πολὺ ὁ καθένας ὄντας ἄνθρωπος νὰ τὰ θεωρήσει ὡς ἀσυμβίβαστα μὲ τὴν ἀξιοπρέπειά του καὶ νὰ ἐπιτιμήσει τὸν ἑαυτὸ του, ἔστω κι ἂν μόνο μιὰ ἐσωτερικὴ παρακίνηση θὰ αἰσθανότανε γιὰ νὰ λήῃ ἢ νὰ κάνει μιὰ τέτοια πράξη..... Μοῦ φαίνεται σωστό, εἶπε. Ὡστε, ἂν κανένας παριστάνει στὰ ποιήματά του ἀξιόλογους ἀνθρώπους νὰ τοὺς κυριεύῃ τὸ γέλιο, δὲν πρέπει νὰ ἔχει τὴν ἀνοχή μας, καὶ πολὺ λιγότερο ὅταν παριστάνῃ θεοὺς”.

(Πολιτεία III, 388a-389a)

Επιπλέον, τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ποιητὲς ἀποδίδουν μιὰρὲς καὶ ἀσεβεῖς πράξεις στους ἥρωες πρέπει κατὰ τὸν Πλάτωνα νὰ ἀπαγορευθεῖ ἢ νὰ ἀποσαφηνιστεῖ ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ «θεῶν παῖδας», μιας καὶ οἱ θεοὶ εἶναι αἰτίοι ἀγαθῶν καὶ σε καμία περίπτωση οἱ ἥρωες δὲν εἶναι ἀνώτεροι τῶν υπολοίπων ἀνθρώπων:

«μὴ τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, μηδὲ τάδε πειθώμεθα μηδ' ἐῷμεν λέγειν, καὶ ἥρω τολμῆσαι ἂν δεινὰ καὶ ἀσεβῆ ἐργάσασθαι, οἷα νῦν καταψεύδονται αὐτῶν: ἀλλὰ προσαναγκάζωμεν τοὺς ποιητὰς ἢ μὴ τούτων αὐτὰ ἔργα φάναι ἢ τούτους μὴ εἶναι θεῶν παῖδας, ἀμφότερα δὲ μὴ λέγειν, μηδὲ ἡμῖν ἐπιχειρεῖν πείθειν τοὺς νέους ὡς οἱ θεοὶ κακὰ γεννῶσιν, καὶ ἥρωες ἀνθρώπων οὐδὲν βελτίους»

“Δὲν πρέπει λοιπόν, εἶπα ἐγώ, οὔτε νὰ πιστεύωμε οὐδὲ νὰ ἐπιτρέπωμε τὶς διηγήσεις ...ἥρωας θὰ ἔφτανε στὴν τόλμη νὰ διαπράξῃ τὶς τρομερὲς καὶ ἀσεβεῖς πράξεις, ὅσες τώρα φορτώνουν σ' αὐτοὺς μὲ τὶς ψεύτικες διηγήσεις· πρέπει ἀντίθετα νὰ ἐξαναγκάζωμε τοὺς ποιητὲς ἢ νὰ μὴ ἀποδίδουν σ' αὐτοὺς τὶς πράξεις τοῦτες, ἢ νὰ εἰποῦνε ὅτι αὐτοὶ δὲν εἶναι παιδιὰ θεῶν, νὰ μὴ τοὺς ἀφίνωμε ὅμως νὰ λένε καὶ τὰ δύο μαζί, μηδὲ νὰ προσπαθοῦν νὰ πείθουν τοὺς νέους μας, ὅτι οἱ θεοὶ γεννοῦν κακὰ καὶ ὅτι οἱ ἥρωες δὲν εἶναι καθόλου καλύτεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους”.

(Πολιτεία III, 391c-e)

Ὅπως καὶ οἱ ραψωδοὶ που εκφέρουν δημόσιο λόγο, ἔτσι καὶ οἱ ποιητὲς πρέπει νὰ προσέχουν τὸ λόγο τους ἀντίστοιχα. Ἡ σκέψη του Πλάτωνα περὶ φόρμας καὶ τεχνικῆς καλλιιεργεῖται μέσω μιας λεπτομερῆς διάκρισης τῶν εἰδῶν τῆς ποιητικῆς τέχνης καὶ τῶν μέσων που μεταχειρίζονται αὐτοὶ προκειμένου νὰ ἐπιτελέσουν τοὺς σκοποὺς τους.

Συγκεκριμένα οἱ ποιητὲς οδηγοῦν τὴν αφήγηση τους μέσω τῆς «διήγησης», που ἄλλοτε εἶναι ἀπλοϊκὴ καὶ ἄλλοτε μιμητικὴ, «μίμησις». Ὄταν ὁ ποιητὴς ἀπευθύνεται σε πρῶτο πρόσωπο εἶναι «ἀπλή» καὶ ὅταν μιλάει σε τρίτο εἶναι μιμητικὴ. Ἀκολουθῶς διαχωρίζει τὰ ποιητικὰ εἶδη βάσει αὐτοῦ τοῦ διαχωρισμοῦ. Κατ' αὐτὸν ἡ κωμῶδία καὶ ἡ τραγωδία ἀναπαρίστανται με τὴ διαδικασία τῆς μίμησης, οἱ διθύραμβοι ἀποδίδονται με ἀπλή αφήγηση, ἐνῶ τὰ ἐπιη ἀκολουθοῦν καὶ τὶς δύο τεχνικὲς:

«ὅτι τῆς ποιήσεώς τε καὶ μυθολογίας ἢ μὲν διὰ μιμήσεως ὅλη ἐστίν, ὡσπερ σὺ λέγεις, τραγωδία τε καὶ κωμῶδία, ἢ δὲ δι' ἀπαγγελίας αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ—εὐροῖς δ' ἂν αὐτὴν μάλιστ' ἀπὸ διθύραμβοις— ἢ δ' αὖ δι' ἀμφοτέρων ἐν τε τῇ τῶν ἐπῶν ποιήσει, πολλαχοῦ δὲ καὶ ἄλλοθι, εἴ μοι μανθάνεις. ἀλλὰ συνίημι, ἔφη, ὃ τότε ἐβούλου λέγειν.»

“δηλαδή ένα μέρος από την ποίηση και τη μυθολογία γίνεται ολοκληρωτικά με μίμηση, όπως λές έσύ, και περιλαμβάνει αυτό την τραγωδία και την κωμωδία, ένα άλλο όμως μέρος γίνεται με αφήγηση του ίδιου του ποιητή· την αφήγηση ήμπορείς, υποθέτω, να την εύρης προπάντων στο διθύραμβο. Την από τα δύο προηγούμενα είδη ανάμικτη μορφή ήμπορείς να την εύρης στην έπική ποίηση καθώς και σε πολλά άλλα φιλολογικά γένη. με την προϋπόθεση ότι αντιλαμβάνεσαι τη σημασία των λεγομένων μου.”

(Πολιτεία III, 394b9-c6)

Επιπλέον ο Σωκράτης στρέφεται εναντίον της μιμητικής ποίησης, υποτιμώντας τους ποιητές που συνθέτουν τραγωδίες και κωμωδίες:

«σχολῆ ἄρα ἐπιτηδεύσει γέ τι ἅμα τῶν ἀξίων λόγου ἐπιτηδευμάτων καὶ πολλὰ μιμήσεται καὶ ἔσται μιμητικός, ἐπεὶ που οὐδὲ τὰ δοκοῦντα ἐγγὺς ἀλλήλων εἶναι δύο μιμήματα δύνανται οἱ αὐτοὶ ἅμα εὖ μιμεῖσθαι, οἷον κωμωδίαν καὶ τραγωδίαν ποιοῦντες.»

“Ὡστε εἶναι πολὺ δύσκολο πράγμα νὰ ἀσχολεῖται μεῖς ἕνα ἀξιόλογο ἐπάγγελμα καὶ τὸν ἴδιο καιρὸ νὰ μιμῆται πολλὰ καὶ νὰ γίνῃ μιμητικός, ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατὸ οἱ ἴδιοι ἄνθρωποι νὰ ἀσχοληθοῦν σύγχρονα μεῖς ἐπιτυχία στις δυὸ γνωστὲς μιμητικὲς ἀσχολίες ποὺ κατὰ τὴν κοινὴ ἀντίληψη δὲν τίς χωρίζει μεγάλη ἀπόσταση, ἐννοῶ αὐτοὺς ὅσοι συνθέτουν κωμωδία ἢ τραγωδία.”

(Πολιτεία III, 395a-5)

αναδεικνύοντας συνάμα τον κίνδυνο πως οι “φύλακες” δεν πρέπει να ασκούνται σε τέτοια μιμητικά είδη λόγου, διότι εθίζονται στους θεατρνισμούς και την μαλθακότητα, χαρακτηριστικά που σε καμία περίπτωση δεν συνάδουν στη σκληραγώγηση και την εκπαίδευση που πρέπει να τυγχάνουν οι νέοι, για να ανταποκριθούν στον κοινωνικό ρόλο τους:

«τούς φύλακας ἡμῖν τῶν ἄλλων πασῶν δημιουργιῶν ἀφειμένους δεῖν εἶναι δημιουργούς ἐλευθερίας τῆς πόλεως πάνυ ἀκριβεῖς καὶ μηδὲν ἄλλο ἐπιτηδεύειν ὅτι μὴ εἰς τοῦτο φέρει, οὐδὲν δὴ δέοι ἂν αὐτοὺς ἄλλο πράττειν οὐδὲ μιμεῖσθαι: ἐὰν δὲ μιμῶνται, μιμεῖσθαι τὰ τούτοις προσήκοντα εὐθύς ἐκ παίδων, ἀνδρείους, σώφρονας, ὀσίους, ἐλευθέρους, καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, τὰ δὲ ἀνελεύθερα μήτε ποιεῖν μήτε δεινούς εἶναι μιμήσασθαι, μηδὲ ἄλλο μηδὲν τῶν αἰσχρῶν, ἵνα μὴ ἐκ τῆς μιμήσεως τοῦ εἶναι ἀπολαύσωσιν.»

“οἱ φύλακές μας ὄντας ἐλεύθεροι ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες ἐργασίες, πρέπει νὰ εἶναι ἐπιστημονικὰ κατηρτισμένοι ἐργάτες τῆς ἐλευθερίας τῆς πόλης καὶ νὰ μὴν ἀνακατεύονται σὲ καμιά ἐργασία ποὺ δὲν συντελεῖ στὸ σκοπὸ αὐτό, τότε πιά δὲν θὰ ἔπρεπε αὐτοὶ οὔτε νὰ κάνουν οὔτε νὰ μιμοῦνται ὅτιδήποτε ἄλλο πράγμα σὲ περίπτωση ὅμως ποὺ θὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴ μίμηση πρέπει, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς παιδικῆς τῶν ἡλικίας, νὰ μιμοῦνται τὰ πρότυπα ποὺ τοὺς ταιριάζουν, δηλαδὴ τοὺς ἀνδρείους, τοὺς σώφρονες, τοὺς εὐλαβεῖς, τοὺς ἐλεύθερους καὶ ὅλες τὶς παρόμοιες ἀρετές· ὅ,τι ὅμως δὲν ταιριάζει σὲ ἐλεύθερο ἄνθρωπο, οὔτε νὰ τὸ κάνουν πρέπει οὐδὲ νὰ ἔχουν δεξιότητα στὴν ἀπομίμηση οὔτε αὐτοῦ τοῦ πράγματος οὔτε κάτινος ἄλλου ποὺ θὰ ἦταν ἄσχημο, γιὰ νὰ μὴ τοὺς συμβῆ ὥστε νὰ γίνουν ἐξαιτίας τῆς μίμησης πραγματικὰ ὅ,τι μιμοῦνται.”

(Πολιτεία III, 395b8-d1)

Σε μία προσπάθεια σύνδεσης της λειτουργικότητας και της χρησιμότητας των ποιητικών κειμένων με την ιδανική πολιτεία, ο Πλάτων διαχωρίζει την «καλή» ποίηση από την «κακή». Η πρώτη σαφώς είναι ευπρόσδεκτη, σε αντίθεση με την δεύτερη, που δεν προάγει την σωφροσύνη:

«καὶ τὰ τούτων ἐξῆς ἄρα καλῶς, καὶ ὅσα ἄλλα τις ἐν λόγῳ ἢ ἐν ποιήσει εἴρηκε νεανιεύματα ἰδιωτῶν εἰς ἄρχοντας; οὐ καλῶς. οὐ γὰρ οἶμαι εἶς γε σωφροσύνην νέοις ἐπιτήδεια ἀκούειν: εἰ δέ τινα ἄλλην ἡδονὴν παρέχεται, θαυμαστὸν οὐδέν. ἢ πῶς σοι φαίνεται; οὕτως, ἔφη»

“καὶ γὰρ τοὺς ὑπολοίπους ποὺ ἔρχονται ἔπειτα, εἶναι σωστὰ τάχα εἰπωμένοι αὐτοὶ καὶ ὅσες ἄλλες παλληκαριᾶς ἰδιωτῶν πρὸς ἄρχοντες ἔχουν συνθέσει οἱ συγγραφεῖς στὸν πεζὸ καὶ στὸν ποιητικὸ λόγῳ; ”Ὁχι, βέβαια, γιατί ἡ ἀκρόασή τους, θαρρῶ, δὲν προάγει τὴ σωφροσύνη τουλάχιστο τῶν νέων καθόλου δὲν εἶναι καθόλου παράξενο πρᾶγμα ἂν αὐτὰ ἤμποροῦν καὶ προξενοῦν κάποιου ἄλλου εἴδους τέρψη.”

(Πολιτεία III, 390a1-7)

Ο Πλάτων στο τρίτο βιβλίο της *Πολιτείας* φαίνεται πιο ανεκτικός απέναντι στην ποίηση, η οποία πλέκει εγκώμια θεών και ηρώων και διαπλάθει κατ' αυτόν ενάρετους πολίτες. Καταφαίνεται όμως εναντίον των μιμητικών ειδών της τραγωδίας και της κωμωδίας που διαταράσσουν την ψυχρόσύνθεση των ατόμων και τους αποπροσανατολίζουν από το δρόμο της αρετής.

δ. Ανάλυση δέκατου βιβλίου

Στο δέκατο βιβλίο της *Πολιτείας*, ο Πλάτων αιτιολογεί τους λόγους για τους οποίους οι παρεκκλίνοντες από την αρετή ποιητές δεν έχουν θέση στην ιδανική του πολιτεία, παρότι τους θεωρεί δεξιοτέχνες στο να μαγνητίζουν τους ακροατές τους και να τους δημιουργούν εντυπώσεις.

Η κακή μιμητική τέχνη, γι' αυτόν δεν δύναται να γίνει μέρος της ψυχής των πολιτών, γιατί μπορεί να λειτουργήσει αρνητικά γι' αυτούς μιας και:

«λώβη ἔοικεν εἶναι πάντα τὰ τοιαῦτα τῆς τῶν ἀκουόντων διανοίας, ὅσοι μὴ ἔχουσι φάρμακον τὸ εἰδέναι αὐτὰ οἷα τυγχάνει ὄντα».

“ὅλα αὐτὰ τὰ κατασκευάσματα μοιάζουν νὰ εἶναι μολυσματικὴ λέπρα γιὰ τὴ διάνοια τῶν ἀκροατῶν ἐκείνων ὅσοι δὲν ἔχουν ὡς ἀντιφάρμακο μιὰ ξάστερη γνώση σχετικὰ μὲ τὸ τί εἶναι αὐτὰ τὰ συνθήματα.”

(Πολιτεία Χ, 595b5-7)

Λίγο παρακάτω, ὁμως, δὲν διστάζει νὰ αναγνωρίσει τὴν ἀξία τοῦ Ὀμήρου ὡς τὸν πρῶτο σεβασμιο δάσκαλο τῶν τραγικῶν καθὼς καὶ τὴ θελκτικὴ δύναμη ποὺ ασκοῦν οἱ ποιητές στο ἀκροατήριο, ἀλλὰ χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ἀποδέχεται τὸ εἶδος τῆς ποίησης ποὺ πρέσβευαν :

«καίτοι φιλία γέ τις με καὶ αἰδῶς ἐκ παιδὸς ἔχουσα περὶ Ὀμήρου ἀποκωλύει λέγειν. ἔοικε μὲν γὰρ τῶν καλῶν ἀπάντων τούτων τῶν τραγικῶν πρῶτος διδάσκαλός τε καὶ ἡγεμὼν γενέσθαι».

“μιὰ φιλία καὶ ἕνας σεβασμὸς πρὸς τὸν Ὀμηρο ἔχοντας μὲ κυριευμένο ἀπὸ μικρὸ παιδὶ φέρνει ἐμπόδιο στὰ λόγια μου. Γιατὶ μοιάζει νὰ ὑπῆρξε

αὐτὸς πρῶτος δάσκαλος καὶ ἀρχηγέτης ὄλων αὐτῶν τῶν πολυθέλητων ἀνθρώπων.”

(Πολιτεία Χ, 595b9-c2)

«Εξἄλλου, ἡ ἀποπομπή του παντομιμητῆ ποιητῆ δὲν σημαίνει καὶ παραγνώριση τῆς ποιητικῆς ἀξίας του ἔργου του, ἢ τῆς ἐπιτυχίας του νὰ τέρπει τὸ κοινό»²⁵.

Ἔτσι ἡ μιμητικὴ τέχνη καθίσταται ἐπιβλαβὴς γιὰ τὴν πολιτεία του Πλάτωνα καὶ γι’ αὐτὴν ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ ὁ Waterfield:

“Some art-poetry is singled out because of its pervasive educational role—puts us to sleep how-ever , by preventing the role of reason and thereby condemning us to the dream -world of illusion. It gives us conditioned moral answers, whereas we should continue the quest for moral truth and perfection. In this sense, poetry is an impostor”²⁶.

Ὁ Πλάτων ἐπεξεργάζεται τὴ σχέση τῶν ποιητῶν μετὰ τὴν ἀλήθεια παρουσιάζοντας τὰ στάδια ποὺ ἀπέχουν ἀπ’ αὐτή. Ἡ ἀλήθεια βρίσκεται μέσα στὸν κόσμον τῶν ιδεῶν καὶ οἱ ποιητὲς ποὺ ἀναπαριστοῦν με λέξεις τὸν αἰσθητὸν κόσμον βρίσκονται τρία στάδια μακριὰ ἀπ’ αὐτή, ὡς μιμητὲς αὐτῆς:

«ὄρωντες οὐκ αἰσθάνονται τριττὰ ἀπέχοντα τοῦ ὄντος καὶ ῥάδια ποιεῖν μὴ εἰδότες τὴν ἀλήθειαν—φαντάσματα γὰρ ἀλλ’ οὐκ ὄντα ποιοῦσιν »

“Βλέποντας τὰ ἔργα τῶν μιμητῶν δὲν ἠμποροῦν ν’ ἀντιληφθοῦν ὅτι ἀπέχουν κατὰ τρεῖς βαθμοὺς ἀπὸ τὸ ὄν, καὶ ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ φτεיאῖν ἕνας ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἠξιοῦται τὴν ἀλήθεια, ἀφοῦ οἱ μιμητὲς δὲν φτειάζουν ὄντα, ἀλλὰ φαντάσματα.”

(Πολιτεία Χ, 598e6-599a3)

Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Σωκράτης καταφαίνεται ἐναντίον τῶν τραγικῶν ποιητῶν οἱ ὁποῖοι εἶναι μιμητὲς τῆς ἀλήθειας, ἀκόμη καὶ ἀν καταπιάνονται με ἄλλα ποιητικὰ εἶδη καὶ

²⁵ βλ. Δεσποτόπουλος (1997), σ. 194.

²⁶ βλ. Waterfield (2003), σσ.32-33.

απέχουν εξίσου τρία στάδια από την αλήθεια,²⁷ ενώ τους κατηγορεί συνάμα για ανεπάρκεια γνώσεων:

«τόν τε μιμητικὸν μηδὲν εἰδέναι ἄξιον λόγου περὶ ὧν μιμεῖται, ἀλλ' εἶναι παιδιάν τινα καὶ οὐ σπουδὴν τὴν μίμησιν, τούς τε τῆς τραγικῆς ποιήσεως ἀπτομένους ἐν ἱαμβείοις καὶ ἐν ἔπεσι πάντα εἶναι μιμητικούς ὡς οἶόν τε μάλιστα »

“Όπως φαίνεται, εἴμαστε φτασμένοι ἕως τὰ τώρα σὲ μιὰν ἐπαρκῆ συμφωνία ὡς πρὸς τὸ ὅτι ὁ μιμητὴς δὲν κατέχει σχετικὰ μὲ τὰ ἀντικείμενά ποῦ μιμεῖται καμίαν ἀξιόλογη γνώση, καὶ ὅτι ἡ μίμηση εἶναι ἓνα παιγνίδι χωρὶς καμιά σοβαρότητα, καὶ ὅλοι οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν τραγικὴ ποίηση, εἴτε ἱαμβικούς εἴτε ἐπικούς στίχους γράφουν, ἠμποροῦν νὰ χαρακτηριστοῦν ὡς κατ' ἐξοχὴν μιμητές, βεβαιότατα”.

(Πολιτεία Χ, 602b7-10)

μιας και οι ποιητές στο σύνολο τους, ζωγραφίζουν με τον λόγο τους φαντάσματα αρετών και άλλων αντικειμένων. Επισημαίνοντας ὅτι ἀκόμα και ὁ Όμηρος εἶναι μιμητὴς τῆς ἀλήθειας ἀπέχοντας στάδια ἐξ' αὐτῆς και δεν δύναται νὰ ανταποκριθεῖ στον ἀνώτερο στόχο τῆς παιδείουσης των “φυλάκων”:

«ὦ φίλε Όμηρε, εἶπερ μὴ τρίτος ἀπὸ τῆς ἀληθείας εἶ ἀρετῆς πέρι, εἰδώλου δημιουργός, ὃν δὴ μιμητὴν ὠρισάμεθα, ἀλλὰ καὶ δεύτερος, καὶ οἷός τε ἦσθα γινώσκειν ποῖα ἐπιτηδεύματα βελτίους ἢ χείρους ἀνθρώπους ποιεῖ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, λέγε ἡμῖν τίς τῶν πόλεων διὰ σὲ βέλτιον ᾤκησεν, ὡσπερ διὰ Λυκοῦργον Λακεδαίμων καὶ δι' ἄλλους πολλοὺς πολλὰι μεγάλαι τε καὶ σμικραί; »

²⁷ βλ. Adam (1962), σ. 464.

“Αγαπημένε μας ”Όμηρε, ἂν σὺ δὲν στέκης τρεῖς βαθμοὺς μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια ὡς πρὸς τὰ ζητήματά ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἀρετὴ ὄντας ἑνὸς εἰδώλου δημιουργὸς ποὺ εἶναι κατὰ τὸν ὅρισμό μας μιμητής, ἀλλὰ στέκεις ἔστω καὶ δύο μονάχα βαθμοὺς μακριά, κι' ἀνίσως ἦσουν σὲ θέση νὰ ξεχωρίζης ποιες συστηματικὲς ἐνασχολήσεις κάνουν καλύτερους ἢ χειρότερους τοὺς ἀνθρώπους στὴν ἰδιωτικὴ καὶ δημόσια τοὺς ζωὴ, πές μας, σὲ παρακαλοῦμε, ποία πόλη διοικήθηκε ἐξ αἰτίας σου καλύτερα κατὰ τὸν τρόπο ποὺ ἐξ αἰτίας τοῦ Λυκούργου ἢ Λακεδαιμῶν διοικήθηκε καλύτερα, καθὼς καὶ ἄλλες πολλὲς πόλεις καὶ μεγάλες καὶ μικρὲς ἐξ αἰτίας πολλῶν ἄλλων νομοθετῶν ;”

(Πολιτεία Χ, 599d2-e1)

Ο Όμηρος ναι μεν αναγνωρίζεται ως ο μέγιστος των ποιητῶν και πρώτος ανάμεσα στους τραγικούς δεν παύει ὅμως νὰ εἶναι μιμητής εἰδώλων. Πέραν λοιπὸν των ὕμνων πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ των εγκωμίων πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς ἀνθρώπους, γιὰ τον Πλάτωνα οἱ ποιητὲς ἐγείρουν ἀκραίες συναισθηματικὲς καταστάσεις, ἀποδυναμώνοντας τὸ λογιστικὸ τμήμα τῆς ψυχῆς καὶ ἐνδυναμώνοντας τὸ ἀνόητο αὐτῆς:

«καὶ γὰρ τῷ φαῦλα ποιεῖν πρὸς ἀλήθειαν ἔοικεν αὐτῷ, καὶ τῷ πρὸς ἕτερον τοιοῦτον ὁμιλεῖν τῆς ψυχῆς ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ βέλτιστον, καὶ ταῦτη ὁμοίωται. καὶ οὕτως ἤδη ἂν ἐν δίκῃ οὐ παραδεχοίμεθα εἰς μέλλουσαν εὐνομεῖσθαι πόλιν, ὅτι τοῦτο ἐγείρει τῆς ψυχῆς καὶ τρέφει καὶ ἰσχυρὸν ποιῶν ἀπόλλυσι τὸ λογιστικόν, ὥσπερ ἐν πόλει ὅταν τις μοχθηροὺς ἐγκρατεῖς ποιῶν παραδιδῷ τὴν πόλιν, τοὺς δὲ χαριεστέρους φθειρή: ταῦτὸν καὶ τὸν μιμητικὸν ποιητὴν φήσομεν κακὴν πολιτείαν ἰδίᾳ ἐκάστου τῆ ψυχῆ ἐμποιεῖν, τῷ ἀνόητῳ αὐτῆς χαριζόμενον καὶ οὔτε τὰ μείζω οὔτε τὰ ἐλάττω διαγιγνώσκοντι, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ τοτὲ μὲν μεγάλα ἡγουμένῳ, τοτὲ δὲ σμικρά, εἴδωλα εἰδωλοποιοῦντα, τοῦ δὲ ἀληθοῦς πόρρω πάνυ ἀφεστῶτα»

“γιατί τοῦ μοιάζει κατὰ τὸ ὅτι φτειάνει κατασκευάσματά που ἔχουν, ἂν συγκριθοῦν μὲ τὴν ἀλήθεια, πολὺ μικρὴ ἀξία καὶ ἀκόμη καὶ τὸ ὅτι ἔχει ἀναστροφή μὲ τὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς ψυχῆς που στέκεται ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἀξίας σὴν ἰδίᾳ βαθμίδα μ' ἐκεῖνα τὰ κατασκευάσματα χωρὶς νὰ ἔχη ἀναστροφή μὲ τὸ τμήμα τῆς ψυχῆς που εἶναι τὸ καλύτερο ἀποτελεῖ κί' αὐτὸ ἓνα σημεῖο ὁμοιότητος μὲ τὸ ζωγράφο. Ἔτσι λοιπὸν τώρα δεν θὰ παραβιάσωμε τὸ δίκαιο ἂν δεν τὸν κάνωμε δεκτὸ μέσα σὲ μιὰ πόλη που μέλλει νὰ ζῆ εὐνομούμενη, γιατί ἐρεθίζει καὶ θρεφει αὐτὸ τὸ τμήμα τῆς ψυχῆς καὶ κάνοντάς τὸ ἰσχυρὸ ἐξαφανίζει τὸ λογιστικὸ τμήμα, ἀπαράλλακτα ὅπως γίνεται μέσα σὲ μιὰ πόλη ὅταν κανεὶς ἰσχυροποιώντας τοὺς παλιάνθρωπους παραδίνῃ στὴ διάκρισή τους τὴν πόλη, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐξολοθρεύει τοὺς ἀνθρώπους που ἔχουν ἀνώτερη μόρφωση·κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ ποιητής, θὰ εἰποῦμε πὼς δημιουργεῖ μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ καθενὸς πολίτη μιὰ κακὴ πολιτικὴ κοινότητα, κάνοντας τὰ χατήρια που ἀρέσουν στὸ ἀνόητο τμήμα τῆς ψυχῆς που δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ξεχωρίζῃ τὰ μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ μικρότερα, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ πράγματα ἄλλοτε τὰ παίρνει γιὰ μεγάλα καὶ ἄλλοτε γιὰ μικρά, εἰδωλοποιώντας εἰδῶλα ἔχοντας σταθῆ σὲ μιὰν ἀκαταμέτρητη ἀπόσταση μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια”.

(Πολιτεία Χ, 605a9-c4)

Γεγονός, γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ Πλάτων προβληματίζεται καὶ καταλήγει σὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ποίηση ἐνδέχεται νὰ ἀποσπάσει τὴν προσήλωση τῶν πολιτῶν ἀπὸ τοὺς νόμους:

«ὅταν Ὀμήρου ἐπαινέταις ἐντύχης λέγουσιν ὡς τὴν Ἑλλάδα πεπαίδευκεν οὗτος ὁ ποιητὴς καὶ πρὸς διοίκησιν τε καὶ παιδείαν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἄξιός ἀναλαμβάνει μανθάνειν τε καὶ κατὰ τοῦτον τὸν ποιητὴν πάντα τὸν αὐτοῦ βίον κατασκευασάμενον ζῆν, φιλεῖν μὲν χρὴ καὶ ἀσπάζεσθαι ὡς ὄντας βελτίστους εἰς ὅσον δύνανται, καὶ συγχωρεῖν Ὀμηρον ποιητικώτατον εἶναι καὶ πρῶτον τῶν τραγωδοποιῶν, εἰδέναι δὲ ὅτι ὅσον μόνον ὕμνους θεοῖς καὶ ἐγκώμια τοῖς ἀγαθοῖς ποιήσεως παραδεκτέον εἰς πόλιν: εἰ δὲ τὴν ἡδυσμένην Μοῦσαν παραδέξῃ ἐν μέλεσιν ἢ ἔπεσιν, ἡδονὴ σοι καὶ λύπη ἐν τῇ πόλει βασιλεύσετον ἀντὶ νόμου τε καὶ τοῦ κοινῆ ἀεὶ δόξαντος εἶναι βελτίστου λόγου»

“Θαυμαστὲς τοῦ Ὀμήρου ποὺ λένε ὅτι ὁ ποιητὴς αὐτὸς ἔχει γίνεαι ἐκπαιδευτὴς τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι ἂν θέλῃ κανεῖς νὰ δίνῃ κάποιον ὀργανωτικὸ ῥυθμὸ καὶ κάποια παιδείουση στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ἀξίζει νὰ τὸν παίρῃ στὰ χέρια του, νὰ τὸν σπουδάξῃ καὶ νὰ ζῆ ἔχοντας ῥυθμίσει σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ ὅλη του τῆ διαβίωσῃ, χρέος σου εἶναι τοὺς θαυμαστὲς τοῦ αὐτοῦ νὰ τοὺς ἀγάπας καὶ νὰ τοὺς: προσκυνῆς θεωρόντας τοὺς εὐγενικώτατους ἀνθρώπους, στὸ βαθμὸ βέβαια ποὺ τοὺς ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις τοὺς, καὶ νὰ τοὺς κἀνης τὴν παραχώρησῃ ὅτι ὁ Ὀμηρος εἶναι ὁ μέγιστος ἀπὸ τοὺς ποιητὲς καὶ ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς τραγωδοποιούς, χωρὶς ὅμως νὰ λησμονᾷς ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ στὴν πόλῃ δεκτὸ ἐκεῖνο μονάχα τὸ τμῆμα τῆς ποιήσεως ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ὕμνους τῶν θεῶν καὶ τοὺς ἐγκωμιασμοὺς τῶν καλῶν ἀνθρώπων· ἂν ὅμως ἀφήσῃς καὶ μπῆ μέσα στὴν πόλῃ ἡ Μοῦσά ποὺ παρέχει τέρψῃ ὡς μελικὴ ἢ ἐπικὴ ποίησῃ, θὰ τὰ καταφέρῃς νὰ σοῦ στήσουν τὸ θρόνο τοὺς μέσα στὴν πόλῃ ζευγαρωμένες ἢ ἡδονὴ καὶ ἢ λύπη, ἀντὶ γιὰ τὸ νόμο καὶ τὸ λόγο ἐνῶ αὐτὰ τὰ τελευταῖα εἶναι κατὰ τὴ γενικὴ ἀντίληψῃ πάντοτε τὸ πιὸ ὑπεροχώτερο πρᾶγμα.”

(Πολιτεία Χ, 606e1-8)

Ο Όμηρος ως εκπαιδευτής της Ελλάδος, όπως συνήθιζαν ορισμένοι άνθρωποι να τον αποκαλούν για τον Πλάτωνα πρέπει να προάγει την ποίηση εκείνη που συνάδει με το λόγο και το νόμο και όχι με την ηδονή και τη λύπη.

Ενώ στο τέλος του έργου βρισκόμαστε αντιμέτωποι με την πραγματική προβληματική του έργου που μας θέτει ο ίδιος ο Πλάτωνας, δηλαδή της διένεξης της φιλοσοφίας με την ποίηση:

« ὅτι παλαιὰ μὲν τις διαφορὰ φιλοσοφία τε καὶ ποιητικῆ »
“ή φιλοσοφία καὶ ἡ ποίηση ἔχουν ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια διαφορές”

(Πολιτεία Χ, 607b5-6)

Παρόλο που ο Πλάτων ασκεί έντονη κριτική στην ποίηση²⁸, δεν διστάζει συνάμα να εξαίρει τις αρετές της. Δεν προβαίνει σε ολική απαγόρευση της συγγραφής των ποιητικών κειμένων αλλά αντιθέτως αποδέχεται την ποίηση στην ιδανική γι' αυτόν πολιτεία υπό προϋποθέσεις. Άλλωστε «η απαγόρευση λοιπόν, ολική η μερική, των ποιητικών έργων, που το αξιολογικό περιεχόμενό τους αποδοκιμάζεται ολικά ή μερικά, είναι συνυφασμένη με την παιδευτική τους συνέπεια, την ψυχοδιαστρεπτική, την ηθοφθαρτική»²⁹.

Αν και διαφαίνεται στο έργο του η παιδευτική υπεροχή της φιλοσοφίας έναντι της ποίησης, ωστόσο ο Πλάτων παραθέτοντας μας την αντίθεση των δύο αυτών μεγάλων δυνάμεων είναι σαν να τις εξισώνει ουσιαστικά στα μάτια μας.

Όπως, χαρακτηριστικά αναφέρει ο Δεσποτόπουλος: «η ποίηση αντιμετωπίζεται από τον Πλάτωνα, στο κορυφαίο αυτό έργο του, όχι καθ'εαυτήν, σαν ιδιαίτερο θέμα της φιλοσοφίας, αλλά σε λειτουργική σχέση προς την παιδεία, σαν θέμα δηλαδή της παιδαγωγικής πολιτικής του»³⁰.

Τέλος, η φιλοσοφία με την ποίηση, αν και φαινομενικά αντιμάχονται, ουσιαστικά συμπορεύονται. Αφού, ο ίδιος ο Πλάτων χρησιμοποιεί πληθώρα ποιητικών μέσων στα

²⁸ πρβλ. Ξανθάκη – Καραμάνου (1990), σ.108.

²⁹ βλ. Δεσποτόπουλος (1997), σ. 200.

³⁰ βλ. Δεσποτόπουλος (1997), σ. 191.

έργα του για να καταδείξει τις θέσεις του όσον αφορά την ποίηση. Άλλωστε ο αληθινός φιλόσοφος είναι, όπως καταδεικνύει και το έργο του Πλάτωνα και αληθινός ποιητής.

Δύο διαρκώς αλληλοσυγκρουόμενα μεγέθη που μάχονται προκειμένου να υπερισχύσουν το ένα έναντι του άλλου αλλά καταλήγουν εντέλει να συμπορεύονται μεταξύ τους προς το δρόμο της παιδείσεως και της αρετής.

B' ΜΕΡΟΣ

I. Η Υπόθεση της *Ποιητικής* του Αριστοτέλη

Η *Ποιητική* ανήκει στα ακροαματικά έργα³¹ του Αριστοτέλη. Είναι ένα τετράδιο με παραδόσεις, τις οποίες ο φιλόσοφος προετοίμαζε για τους μαθητές του, αναφερόμενος στην ποίηση και δεν αποτελούσε σε καμία περίπτωση σύγγραμμα προς έκδοσιν. Έτσι εξηγείται η πληθώρα εκφραστικών λαθών που παρουσιάζει.

Όσον αφορά την χρονολόγηση της *Ποιητικής*, εικάζεται ότι συνετάχθη ανάμεσα στα έτη 334-330³², περίοδο κατά την οποία ο Αριστοτέλης ανέπτυξε τεράστιο διδακτικό και επιστημονικό έργο στην νεοιδρυθείσα τότε φιλοσοφική σχολή του.

Κατά τον Αριστοτέλη η ποίηση γεννήθηκε από δύο φυσικές παρορμήσεις. Και οι δύο τους έχουν βαθιές ρίζες στην ανθρώπινη φύση και πηγάζουν από την τάση μας για μίμηση και από την αίσθηση της μελωδίας και του ρυθμού που διαθέτουμε³³.

Η *Ποιητική* διαιρείται σε τέσσερα μέρη: α.περί ποιήσεως γενικώς, β.περί τραγωδίας, γ.περί εποποιίας και δ.ζητήματα λογοτεχνικής κριτικής, με δεσπόζουσα την τραγωδία η οποία αποτελεί την ουσία αυτής, αφού άλλωστε υπήρξε και ο λόγος³⁴ για τον οποίο προέβη στη συγγραφή της, σε συνδυασμό με την διαθεσή του, να καταρρίψει την δριμυία πλατωνική κριτική για την ποίηση, όπως είχε διαμορφωθεί μέχρι τότε.

Η *Ποιητική* του Αριστοτέλη ενέχει «κανονικόν, δεοντολογικόν χαρακτήρα και απευθύνεται κυρίως προς τον ποιητήν. Ζητεί όχι να ταξινομήση το υπάρχον εμπειρικών υλικόν κατά γενικής κατηγορίας, αλλά να ανεύρη το ορθόν και επί τη βάσει του κριτηρίου τούτου να διατυπώση κανόνας και νόμους, τους οποίους όφείλει ο ποιητής, συνθέτων το έργον του, ν' ακολουθήση, αν θέλη να προσφέρη έργον αξιόλογον....

³¹ βλ. Συκουτρής (2004), σ.16-17: «ήσαν ακροάσεις, παραδόσεις δηλαδή πανεπιστημιακαί, τα τετράδια τα οποία εχρησιμοποιούσεν ο φιλόσοφος εις τα μαθήματά του και τα οποία πολλάκις απετέλουν την βάση περαιτέρω προφορικής αναπτύξεως. Αντίγραφα τούτων ημπορούσαν να έχουν οι ακροαταί, όπως εκρατούσαν και σημειώσεις, αλλά γραμμένα δεν ήσαν δια ν' αναγνωσθούν και έξω της σχολής, η δε επίδρασίς των εξετεινέτο κυρίως εις τον στενόν κύκλον των ειδικών· εμμέσως μόνον έφθαναν αι περιεχόμεναι σκέψεις και μέχρις ευρυτέρου αναγνωστικού κοινού».

³² ό.π., σ.28.

³³ βλ. *Περί Ποιητικής*, 1448b.

³⁴ πρβλ. Ξανθάκη – Καραμάνου (1990), σ.107-108.

Εντεύθεν η *Ποιητική* του Αριστοτέλους παρουσιάζει χαρακτήρα κάπως ξηρόν και σχηματικόν, αυστηρώς νοησιοκρατικόν, αναλυτικόν, περιπτωσιολογικόν πολλάκις· οι κανόνες της αναφέρονται περισσότερο εις την τεχνικήν της ποιήσεως και την εξωτερικήν μορφήν του ποιητικού έργου, παρ' όσον εις την βαθυτέραν ουσίαν και το περιεχόμενον αυτού»³⁵.

Ο Αριστοτέλης, μέσω της *Ποιητικής* του, μας εισάγει στον κόσμο της ποίησης και στις αρετές της, προβαίνοντας σε διαχωρισμό των ποιητικών ειδών και προβάλλοντας συνάμα τη χρησιμότητά τους στην ζωή των ανθρώπων, ως ένα απαύγασμα αισθητικής και πνευματικής δημιουργίας.

Άλλωστε, ο Αριστοτέλης υπήρξεν ο πρώτος «όστις την ποίησιν κατέστησεν αντικείμενον ειδικής αυτοτελούς θεωρητικής και συστηματικής ερεύνης»³⁶, μιας και πίστευε εκ βαθέων καρδίας ότι οι ποιητές είναι οι καλύτεροι δάσκαλοι του λαού.

Απώτερος στόχος της *Ποιητικής* είναι η εξέταση της ποίησης ως τέχνης και το κατά πόσον η τραγωδία και το έπος, με τα οποία κατά κύριο λόγο καταπιάνεται είναι ολοκληρωμένα έργα τέχνης από τεχνικής άποψης και όχι από αισθητικής ή υποκειμενικής.

³⁵ βλ. Συκουτρή (2004), σ.22-24. Η μετάφραση ακολουθεί τον Ι.Συκουτρή.

³⁶ ό.π., σ.35.

II. Η απάντηση της Ποιητικής του Αριστοτέλη

Ο Αριστοτέλης εκμεταλλεύεται την μίμησιν την οποία παρέλαβε ως έννοια από τον Πλάτωνα³⁷ προκειμένου να ορίσει την τραγική ποίηση, προσδίδοντάς της όμως μια νέα ερμηνεία αυτή της θεατρικής καθάρσεως³⁸.

Η μίμηση, για τον Πλάτωνα είναι η βασική αιτία εξορισμού της ποίησης από την ιδανική πολιτεία, ενώ για τον Αριστοτέλη αποτελεί το λόγο ανύψωσης της ποιητικής τέχνης.

«Δια τον Αριστοτέλη τα αισθητά όντα δεν είναι μιμήματα των έξω αυτών ευρισκομένων ιδεών, περιέχουν την ουσία των εντός αυτών, ο δε καλλιτέχνης μιμούμενος τα αισθητά δεν είναι τρίτος απ' αληθείας πλέον»³⁹, όπως υποστήριζε ο Πλάτων.

Κατά τον Lucas: «the difference between Plato and Aristotle is not so much in their basic conceptions of mimesis as in their attitude to the world known through the senses, which is the business of mimesis to reproduce»⁴⁰.

«Σημασίαν μεγάλην διά την Ποιητικήν έχουν όσα ο Πλάτων εις τους διαλόγους τον edίδαξε περί ποιήσεως—και ασφαλώς κατά την προφορικήν του διδασκαλίαν θ' ανέπτυσε περισσότερα. Αλλά δεν πρέπει να λησμονήται ότι και ο Πλάτων περί ποιήσεως ομιλεί μόνον ως ηθικός φιλόσοφος και κοινωνικός μεταρρυθμιστής, ότι πουθενά εις τα έργα του δεν είναι η ποίησις καθ' εαυτήν αντικείμενον ερεύνης.»⁴¹

Ο Αριστοτέλης προβαίνει στην ανάλυση της τραγωδίας, με γνώμονα τρεις βασικούς άξονες: την «μίμησιν», τον «μύθον» και την «κάθαρσιν», ακολουθώντας την επαγωγική μέθοδο και καταλήγοντας από τα επιμέρους στα «καθόλου».

Αφού η τραγωδία παριστάνει «τα καθόλου», δηλαδή τις διαχρονικές αξίες, αποτελεί κατά τον Αριστοτέλη σημαντικότερο κομμάτι της φιλοσοφίας αλλά και της

³⁷ βλ. Συκουτρής (2004), σ.45 : « Κατά την πλατωνικήν οντολογία, ο αισθητός κόσμος δεν είναι αληθινή πραγματικότης: αυτή ευρίσκεται μόνον εις τας ιδέας, εις τας νοητάς αυτάς οντότητας, αι οποίαι υπάρχουν πέραν και ανεξαρτήτως των αισθητών πραγμάτων, των οποίων είναι τα πρότυπα και η πηγή υπάρξεως. Τα αισθητά όντα είναι απεικονίσεις, μιμήματα ιδεών, και αποδίδουν την πραγματικότητα εκείνων όχι αυτοουσίαν, αλλά μειωμένην και σχηματοποιημένην», πρβλ. *Πολιτεία* 596e.598b, 599d και 597e.

³⁸ βλ. Lucas (1968), σ.273-290.

³⁹ βλ. Συκουτρής (2004), σ.48.

⁴⁰ βλ. Lucas (1968), σ.261.

⁴¹ βλ. Συκουτρής (2004), σ.34-35.

ανθρωπότητας, απ' ότι η ίδια η ιστορία που εξετάζει τα επιμέρους γεγονότα «καθ'έκαστον»:

«Διὸ καὶ φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν· ἡ μὲν γὰρ ποίησις μᾶλλον τὰ καθόλου, ἡ δ' ἱστορία τὰ καθ' ἕκαστον λέγει.»

(Περὶ Ποιητικῆς,9, 1451b 11-12)

Η ποίηση κατά τον Πλάτωνα είναι κατώτερη από τη φιλοσοφία, αφού κατ' αυτόν λειτουργεί μόνο για να προσδίδει αισθητική απόλαυση και τίποτε άλλο. Αποτελεί μίμηση του αισθητού κόσμου και δεν λαμβάνει χώρα στον κόσμο των ιδεών⁴².

Μ' αυτό τον τρόπο, ο Αριστοτέλης αντίκειται στον Πλάτωνα, ο οποίος ισχυρίζεται ότι η ποίηση βρίσκεται σε αέναη σύγκρουση με τη φιλοσοφία⁴³, εξισορροπώντας ομόρροπα τα δύο αυτά μεγέθη.

Η τραγωδία κατ' Αριστοτέλην αποτελεί:

«μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας»

(Περὶ Ποιητικῆς 6,1449b2-3)

κατά τη διάρκεια της οποίας «αναπαρίσταται κάτι από την ανθρώπινη πράξη, το οποίο έχει συνοχή και καθολική αξία και οδηγεί στην μέθεξις του θεατού στην θεατρική πράξη, χάρις στην αληθοφάνεια και πειστικότητα των δρωμένων»⁴⁴.

Η «καλλίστη τραγωδία»⁴⁵ που για τον Πλάτωνα «ἐγείρει ἀνοίκεια πάθη» έρχεται να εξιλεωθεί μέσα από τον *Ποιητική* του Αριστοτέλη, προβάλλοντας την θετική επιρροή που αυτή ασκεί στον ψυχισμό των θεατών της που μέσα από τα αισθήματα

⁴² βλ. Πολιτεία X, 602e.

⁴³ ό.π., 607b5-6 : « ὅτι παλαιὰ μὲν τις διαφορὰ φιλοσοφία τε καὶ ποιητικῆ ».

⁴⁴ βλ. Ξανθάκη – Καραμάνου (1990), σ.109.

⁴⁵ βλ. *Περὶ Ποιητικῆς* 13, 1453 a8.

«ἐλέου καὶ φόβου»⁴⁶ που προκαλεί, καταλήγει εν τέλει να οδηγεί στην λύτρωση «περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν»⁴⁷.

Η τραγωδία αγγίζει τη φιλοσοφική θεώρηση του Αριστοτέλη περί ηθικής μεσότητας, η φυσική μεταβολή από την ευτυχία σε δυστυχία και τούμπαλην, η οποία «ἀπὸ ἐλέου καὶ φόβου διὰ μιμήσεως δεῖ ἡδονὴν παρασκευάζειν τὸν ποιητὴν»⁴⁸.

Ἄλλωστε «ο ἔλεος περὶ τὸν ἀνάξιον ἐστὶν δυστυχοῦντα ἐνὸς ο φόβος περὶ τὸν ὅμοιον, ἐγείρεται ὁμοιοπαθητικὰ ἀπὸ τὴν συναίσθησι τοῦ θεατοῦ ὅτι τα δεινὰ που ἐπληξαν τὸν ἠθικὰ μέσο τραγικὸ ἥρωα μποροῦν νὰ πλήξουν ὁποιοιδήποτε καθημερινὸν ἄνθρωπον, καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιο.»⁴⁹

Μέσα λοιπὸν ἀπὸ τὴ μιμητικὴ διαδικασία, ὁδηγοῦμαστε στὴν «οἰκείαν ἡδονὴν»⁵⁰, βιώνοντας πρωτίστως τὰ τραγικὰ αἰσθήματα τοῦ ἐλέου καὶ τοῦ φόβου.

Η βασική διαφωνία του Αριστοτέλη με τον Πλάτωνα ἐγγεῖται στο ὅτι ὁ πρῶτος θεωροῦσε ὅτι ἡ ποιητικὴ τέχνη ἀκολουθεῖ τοὺς δικούς της κανόνες καὶ δὲν βασίζεται στὴν ἠθικὴ τῆς «ὀρθότητος»:

«Πρὸς δὲ τούτοις οὐχ ἡ αὐτὴ ὀρθότης ἐστὶν τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ποιητικῆς οὐδὲ ἄλλης τέχνης καὶ ποιητικῆς. ·»⁵¹

(Περὶ Ποιητικῆς 25, 1460b6-8)

Δεν μπορούμε νὰ κρίνουμε κατὰ τὸν Αριστοτέλη τὴν ποιητικὴ τέχνη με τὴν ἴδια ὀρθότητα που ἀπαιτοῦμε στὴν ἠθικὴ· τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ ὅταν συγκρίνουμε τὴν ποιητικὴ τέχνη με ἄλλες τέχνες⁵². Ἐρχόμενος σε ἀντίθεση με τὸν Πλάτωνα, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ γιὰ ὀρθότητα ἐνὸς ἔργου τέχνης⁵³.

⁴⁶ βλ. Περὶ Ποιητικῆς 6,1449 b7.

⁴⁷ ὁ.π., 6,1449 b7-8.

⁴⁸ βλ. Περὶ Ποιητικῆς, 14,1453b4-6.

⁴⁹ βλ. Ξανθάκη-Καραμάνου (1990), σ. 110.

⁵⁰ ὁ.π., 14, 1453 b3-4.

⁵¹ βλ. Πολιτεία, X 601d2.

⁵² βλ. Περὶ Ποιητικῆς, 460 b13.

⁵³ βλ. Πολιτεία 601d.

Η γνωστική διαδικασία που προέρχεται από τη δομή του μύθου της «καλλίστης τραγωδίας» κατά τον Αριστοτέλη ακολουθεί τους καθολικούς νόμους της ανθρώπινης υπάρξεως, οι οποίοι καθορίζουν τις επιμέρους ελεεινές και φοβερές πράξεις, που δραματοποιήθηκαν με την μίμησιν, ώστε να επέλθει η συναισθηματική ισορροπία και η λυτρωτική «κάθαρσις». Αυτή είναι ο σκοπός (τέλος) «της όλης συναισθηματικής εμπειρίας γνωστικού, αισθητικού και συναισθηματικού χαρακτήρος»⁵⁴.

Ο Πλάτων δεν αναγνωρίζει σε καμία περίπτωση την ποίηση σε γνωστικό επίπεδο, αφού όπως προείπαμε απέχει τρεις βαθμούς από την αλήθεια και δεν έχει παιδευτικό χαρακτήρα. Είναι επικίνδυνη για την πολιτεία αφού είναι σε θέση να παρασύρει τους πολίτες της από τον δρόμο της αρετής.

Τέλος, ο Πλάτων προβάλλει την ποίηση ως απόρροια «θείας μανίας» και έμπνευσης των Μουσών. Για τον Αριστοτέλη η ποίηση ως ανθρώπινη δημιουργία σε αρμονία με τη μίμηση είναι σε θέση να παρουσιάζει καλύτερους ανθρώπους :

« Ἐπει δὲ μιμοῦνται οἱ μιμούμενοι πράττοντας..... ἤτοι βελτίονας ἢ καθ' ἡμᾶς»

(Περὶ Ποιητικῆς 25, 1460a4-5)

Ο αληθινός καλλιτέχνης για τον Αριστοτέλη είναι γι'αυτόν ο προικισμένος και όχι ο εκστατικός. Η τέχνη είναι μάλλον έργο του προικισμένου καλλιτέχνη και όχι του μανικού καλλιτέχνη· γιατί ο πρώτος είναι ο επιδέξιος μιμητής, ενώ ο δεύτερος κατέχεται από ενθουσιασμό και του λείπει η ψυχική ηρεμία⁵⁵.

Ο Αριστοτέλης ανάγει την ποιητική τέχνη στο επίπεδο της ανθρώπινης φύσης και δημιουργίας υπό το πρίσμα της απόδοσης αυτής στην ψυχολογία του απολάβοντος:

«Η Ποιητική δεν παρουσιάζεται ως πλήρης ανάλυσις του φαινομένου της ποιητικής δημιουργίας, ἀλλ' ως συστηματική έκθεσις μερικών γενικών αρχών, εντός των οποίων πρέπει να κινῆται ο ποιητής, αν θέλη να μένη πιστός εις το βαθύτερον νόημα του ποιητικού είδους που καλλιεργεί. Δια τούτο αγνοεῖ σχεδόν ἐξ ολοκλήρου την ψυχολογίαν

⁵⁴ βλ. Ξανθάκη – Καραμάνου (1990), σ.112.

⁵⁵ βλ. *Περὶ Ποιητικῆς* 17, 1455a38.

του δημιουργού και αναχωρεί εις την έρευναν από την ψυχολογίαν του απολάβοντος το ποιήμα.»⁵⁶

⁵⁶ βλ. Συκουτρής (2004), σ.22-23.

Συμπεράσματα

Όπως παρατηρούμε εκ των ανωτέρω ο Πλάτων αποδοκιμάζει την παραδοσιακή ποίηση, επικαλούμενος την ελλιπή κατάρτιση των ποιητών, το γεγονός ότι η ποίηση απέχει τρία στάδια από την αλήθεια αλλά και την επικινδυνότητά της για τους νέους και γενικότερα για την ιδανική γι' αυτόν πολιτεία.

Συγκεκριμένα στο δεύτερο και τρίτο βιβλίο του Πλάτωνα σκιαγραφείται το ηθικό υπόβαθρο της ποίησης, τονίζοντας την ανάγκη της για κάθαρση. Το γεγονός ότι οι θεοί και οι ήρωες εμφανίζονται με ανθρώπινες αδυναμίες και κακίες, έστω και στο πλαίσιο της μυθοπλασίας είναι αρκετό κατά τον Πλάτωνα για να αποπροσανατολίσει τους πολίτες και κυρίως τους ευάλωτους νέους από τον δρόμο της αρετής.

Επιπλέον, η μιμητική ποίηση, η τραγωδία και η κωμωδία εγείρουν ανοίκεια πάθη στην ψυχή του ανθρώπου, διαταράσσοντας την ισορροπία της και ωθώντας τον σε άλογες συναισθηματικές παρορμήσεις. Η ποίηση για τον Πλάτωνα έχει ανάγκη να αναγεννηθεί υπό το πρίσμα μιας νέας μυθοπλασίας, στην οποία η διήγηση θα έχει κυρίαρχο μορφολογικό ρόλο έναντι της μίμησης.

Αντιθέτως, στο δέκατο βιβλίο ο Πλάτων επικεντρώνεται στο γνωστικό μέρος της ποιήσεως και ιδιαιτέρως στην οντολογία αυτής. Ο ποιητής κατά τον Πλάτωνα απέχει τρία στάδια από το όν (*τριπτά ἀπέχοντα τοῦ ὄντος*) και γενικότερα από την αλήθεια (*τρίτος ἀπ' ἀληθείας*).

Για τον Πλάτωνα τα μιμήματα δεν είναι σε καμία περίπτωση η αλήθεια (ο κόσμος των ιδεών) αλλά αποτελούν τα αισθητά όντα (είδωλα των ιδεών) και η τραγωδία με τη σειρά της αποτελεί μίμησιν του αισθητού και όχι του πραγματικού κόσμου, άρα κατά συνέπεια ο ποιητής είναι μιμητής όχι των ιδεών αλλά των αισθητών πραγμάτων και βρίσκεται τρεις βαθμούς μακριά από την αλήθεια. Μάλιστα, εξαιτίας της μίμησής του αυτής, ο ποιητής προσεγγίζει άμεσα το ακροατήριο και το παρασύρει σε άλογα πάθη, απομακρύνοντας το από καθετί αληθινό.

«Στην *Πολιτεία* οι ποιητές αποπέμπονται ως μιμητές ειδώλων. Στον *Ιωνα* ο ραψωδός απομακρύνεται ως ανήρ άδικος, το αδίκημα του είναι ότι εξαπατά τον συνομιλητή του μη επιδεικνύοντας με πειστικά επιχειρήματα ότι διαθέτει μία τέχνη που

του επιτρέπει με γνώσιν να ομιλεί περί Όμηρου. Η ιδιότητα του θείου που του αναγνωρίζεται τον τοποθετεί και αυτόν τρίς από της αληθείας. Παρότι στον *Ιωνα* δεν γίνεται αναφορά στην έννοια της μιμήσεως σπέρματα της περί μιμήσεως θεωρίας μπορούν να ανιχνευτούν και εδώ. Αντίστοιχα η θεωρία περί θείας εμπνεύσεως, κεντρικής σημασίας στον *Ιωνα*, δεν απασχολεί πλέον τον Πλάτωνα στην *Πολιτεία*, αν και διασώζεται και στο έργο αυτό κάτι από την ιερότητα των ποιητών»⁵⁷.

Ωστόσο, η ποίηση δεν εξορίζεται τελείως από την *Πολιτεία* του Πλάτωνα, μιας και ο ίδιος ο Πλάτων εξαίρει τον ποιητή Όμηρο τόσο στο έργο του *Ιων*, όσο και στην *Πολιτεία*, θέτοντας τα θεμέλια για μια ποίηση που συνάδει με τις αρχές και τους κανόνες της αναγεννημένης πολιτείας του. Μιας και η ποίηση αποτελεί έναν από τους κατεξοχήν ηθικοπλαστικούς παράγοντες διαμόρφωσης προσωπικότητας του ατόμου.

Εξάλλου, η αντινομία της ποίησης κατά τον Πλάτωνα, όπου από τη μια εγείρει άνομα πάθη στην *Πολιτεία* και από την άλλη στον *Ιωνα* είναι αποκύημα της θεϊκής εμπνεύσεως, μας παραπέμπει στην αιώνια ανθρώπινη πάλη ανάμεσα στο λογιστικό και στο θυμοειδές τμήμα της ψυχής αλλά ταυτόχρονα μας καταδεικνύει και την έντονη παρουσία της θεότητας στον πρακτικό στοχασμό καθώς και την θεϊκή επιρροή στην ανθρώπινη δημιουργία.

Ο Αριστοτέλης καταφέρνει να αναιρέσει την άποψη του Πλάτωνα ότι η ποίηση είναι επιβλαβής για την πολιτεία, αναδεικνύοντας την ευεργετική της διάσταση στην ψυχοσύνθεση των ανθρώπων, προσδίδοντάς της συνάμα καθαρτική ιδιότητα.

Ωστόσο, ο Αριστοτέλης βασίστηκε σε πολλά σημεία στον προκάτοχό του, εκμιαεύοντας απ' αυτόν τις έννοιες της μιμήσεως και της ηδονής που συνάδουν με την ποίηση, επιχειρώντας όμως άλλη προσέγγιση προς όφελος της ποιήσεως.

Ο Αριστοτέλης ακολούθησε την γνωστική οδό της ποιήσεως ανάγοντάς την εν τέλει σε μέσο παιδείας και λύτρωσης των ψυχών ενώ ο Πλάτων επέμεινε στην ηθική της διάσταση, εξοστρακίζοντάς την από την ιδανική γι' αυτόν πολιτεία, μιας και εγείρει κατ' αυτόν ανοίκεια πάθη και δεν προσφέρει κάτι ωφέλιμο σε αυτήν.

Το γεγονός ότι ο Πλάτων πρέσβευε ότι ο ποιητής απέχει τρεις βαθμούς από την αλήθεια και αποτελεί μιμητή των αισθητών πραγμάτων έφερε σε ανοιχτή σύγκρουση τους δύο φιλοσόφους μιας και ο Αριστοτέλης υποστήριζε, όπως προείπαμε, ότι η αλήθεια

⁵⁷ βλ. Γίωση (1998), σσ.14-15.

βρίσκεται στην ουσία των αισθητών πραγμάτων και συγκεκριμένα της ποίησης, άρα η ποίηση φέρει κομμάτι της αλήθειας.

Η τραγωδία είναι για τον Πλάτωνα κάτι ανάρμοστο για τους πολίτες, αφού τους απομακρύνει από το δρόμο της αρετής και της σωφροσύνης, προβάλλοντας τις ακραίες συναισθηματικές καταστάσεις τόσο των θεών όσο και των ηρώων, στο πλαίσιο της μιμητικής ποίησης .

Η «κάθαρσις» όμως που προσφέρει κατά τον Αριστοτέλη η τραγωδία έρχεται να την εξιλεώσει και να αναιρέσει τις απόψεις του Πλάτωνα, θέτοντας τις προϋποθέσεις για την σύνθεση της *«καλλίστης τραγωδίας»*, η οποία *«φοβερώων και έλεεινώων είναι μιμητική»*⁵⁸. Αυτή επιτυγχάνεται με την *«πεπλεγμένη»* υπόθεση της τραγωδίας, η οποία μέσα από την *περιπέτεια*, την *αναγνώριση* και τα *παθήματα* του τραγικού ήρωα οδηγεί το θεατή στην ουσιαστική κάθαρση της ψυχής του.

Η εναλλαγή του ήρωα από την ευτυχία στη δυστυχία, όχι λόγω *«μοχθηρίας»* και *«κακίας»* αλλά όντας κατά τον Αριστοτέλη ο *«μεταξύ»*, δηλαδή πρεσβεύοντας *«το μέσο όρο από άποψη ηθικού οπλισμού»*⁵⁹ του ανθρώπου, επαληθεύει την θεωρία του για την ηθική μεσότητα. Ο τραγικός ήρωας δυστυχεί *δι' άμαρτίαν τινά*, δηλαδή λόγω κάποιου σφάλματος, όπως συμβαίνει με τους επιφανείς άνδρες της εποχής του (*«οί εκ τών τοιούτων γενών επιφανείς άνδρες»*), τον Οιδίποδα και τον Θυεστή⁶⁰.

Ο θεατής, *δι' ελέου και φόβου*, προ των προβεβλημένων ανθρωπίνων αδυναμιών του, επέρχεται εν τέλει στην λυτρωτική κάθαρση των παθών του, μέσω της *καλλίστης τραγωδίας*, η οποία σε συνδυασμό με την δραματοποίηση του μύθου διαπλάθει καλύτερους ανθρώπους (*«Έπει δέ μιμοῦνται οί μιμούμενοι πράττοντας.....ήτοι βελτίονας ή καθ' ήμᾶς»*, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω).

Η *κάθαρσις* δεν είναι απόρροια *«γνωστικής διαδικασίας»* αλλά *«γνωστικής εμπειρίας»*, η οποία συμπορεύεται με την *οικείαν ηδονήν* και επιφέρει τη συναισθηματική ισορροπία του ατόμου *δι' ελέου και φόβου*.

⁵⁸ βλ *Περί Ποιητικής* 17, 1452b4.

⁵⁹ βλ. Ξανθάκη – Καραμάνου (1990), σ.110.

⁶⁰ βλ *Περί Ποιητικής* 13.

Η τραγωδία αναπαριστά τα «καθόλου», προκαλώντας την μέθεξη του θεατή μέσα από την αναπαράσταση της πραγματικότητας και συγκεκριμένα των διαχρονικών αξιών που απορρέουν απ' αυτήν.

Ο Αριστοτέλης κατέστησε την ποίηση σε πεδίο εκτεταμένης φιλοσοφικής έρευνας, ακολουθώντας την επαγωγική λεπτομερειακή μέθοδο ανάλυσης της ενώ ο Πλάτων προέβη σε συνοπτική κριτική αυτής στο πλαίσιο του οραματισμού του για την ιδανική πολιτεία.

Και οι δύο όμως αναγνώρισαν την «πραγματική ποίηση». Μέσα από αυτή την αντίθεση, ουσιαστικά καταξιώνεται η ποίηση μιας και οι δύο μεγάλες αυτές προσωπικότητες αφιέρωσαν ολόκληρα έργα τους σε αυτήν και στην αξία της εν γένει για την πολιτεία. Κατάφερε να συγκριθεί με μεγέθη όπως η φιλοσοφία και η ιστορία και να δικαιωθεί συνάμα σε ηθικό και γνωστικό επίπεδο.

Στις μέρες μας η ποίηση εξακολουθεί να επιτελεί το ρόλο της στον κοινωνικό ιστό της πολιτείας μας ως ένα όργανο διάπλασης της προσωπικότητας του ανθρώπου αλλά και της πνευματικής του καλλιέργειας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγκαβουνάκης, Ν.(1994), *Πλάτωνος Ίων*, εκδόσεις: Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Ανδρόνικος, Μανόλης (1986), *Ο Πλάτων και η Τέχνη*, τρίτη έκδοση, εκδόσεις: Νεφέλη, Αθήνα.
- Γεωργούλης, Κ. (2004), *Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας*, επιμέλεια έκδοσης: Δ. Ν. Σακκά, τέταρτη έκδοση βελτιωμένη, εκδόσεις: Δημ. Ν. Παπαδήμας, Αθήνα.
- Γεωργούλης, Κ. (1963), *Πλάτωνος Πολιτεία, ή περί δικαίου πολιτικός*, 3η έκδοσις, εκδοτικός οίκος «Ι.Σιδέρης», Αθήναι.
- Γιόση, Μαίρη (1998), *Πλάτωνος Ίων*, μτφ. Δ.Γ.Σπαθάρας, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα.
- Δεσποτόπουλου, Κωνσταντίνου Ι. (1997), *Φιλοσοφία του Πλάτωνος*, Ακαδημία Αθηνών (Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας), Αθήναι.
- Θεοδωρακόπουλος, Ιωάννης (2009), *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»-Ι. Δ. Κολλάρου & Σιας Α.Ε., Αθήνα.
- Σκουτερόπουλος, Ν.(2002), *Πλάτωνος Ίων*, εισαγωγή: Παύλος Καλλιγιάς, εκδόσεις: Εκκρεμές, Αθήνα.
- Μανιάτης, Γεώργιος Ν. (2005), *Φιλοσοφία και Πολιτεία στον Πλάτωνα. Ο φιλόσοφος – βασιλεύς και η άριστη Πολιτεία*, εκδόσεις: Έννοια, Αθήνα.
- Μαυρόπουλος, Θεόδωρος Γ. (2006), *Η «Πολιτεία» του Πλάτωνα*, Β' βιβλίο, εκδόσεις: Ζήτρος, Θεσσαλονίκη.
- Μιχαηλίδης, Κώστας Π. (1998), *Πλάτων. Λόγος και Μύθος.Εισαγωγή στην Πλατωνική Φιλοσοφία*, εκδόσεις: Παπαδήμα, Αθήνα.
- Συκουτρής, Ι. (2004), *Αριστοτέλους. Περί Ποιητικής*, μτφ. Σίμου Μενάρδου, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»-Ι. Δ. Κολλάρου & Σιας Α.Ε., Αθήνα.
- Ξανθάκη - Καραμάνου, Γεωργία (1990), «Εκλεκτική Πραγματεύσει της Τραγωδίας στην Ποιητική: Μίμησις – Μύθος – Κάθαρσις », «Πλάτων», Δελτίον της Εταιρείας Ελλήνων Φιλολόγων, τόμος 42, τεύχη 83-84, Εν Αθήναις.
- Adam, James (1962), *The Republic of Plato*, 2 τόμ., 2^η έκδοση, Cambridge University Press, Cambridge.

- Annas, Julia (2006), *Εισαγωγή στην Πόλιτεία του Πλάτωνα*, μτφ. Χ. Γραμμένου, εκδ. Καλεντής, Αθήνα.
- Burnet, Ioannes(1903), *Platonis Opera recognovit brevique adnotatione critica instruxit*, Oxford (τόμοι 2).
- Guthrie, W.K.C. (1991), *Ο Σωκράτης*, μτφ. Τάσος Νικολαΐδης, β' έκδοση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.
- Grube, G.M.A (1995), *Ο Αριστοτέλης για την ποίηση και το ύφος*, μτφ. Γερ.Δ. Χρυσάφης, Ινστιτούτο του Βιβλίου –Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Lucas, D.W. (1968), *Aristotle Poetics*, Oxford University Press, London.
- Sachs, Joe (2007), *Plato Republic*, R. Pullins Company, Newburyport MA.
- Taylor, A.E. (2003), *Πλάτων. Ο Άνθρωπος και το Έργο του*, μτφ. Ιορδάνης Αρζόγλου, γ' ανατύπωση, ΜΙΕΤ, Αθήνα.
- Waterfield, Robin (1993), *Plato.Republic*, Oxford University Press, New York.